ପ୍ରତିଲେଖା ।

([illegible])

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି-ପ୍ରଣୀତ

[illegible]

[illegible]

ପ୍ରକାଶିତ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ।

PRINTED BY H. K. DAS,
CHANDRODAYA PRESS,
CUTTACK.
1918.

ମୂଲ୍ୟ ୦ ।୵ ଚାରି ପଇସା ମାତ୍ର ।

ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର ।

ଯାହାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କୁଶଳତା ବହୁଲ ପ୍ରଶଂସିତ,
ପ୍ରଜାପ୍ରୀତି ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଯେ ଜୀବନ-ପ୍ରଭାତରେ
ବାଲସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ସ୍ୱକୀୟ ରାଜମଣ୍ଡଳର
ମନୋହାରୀ ମଣିମୟୂଖରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-
ସାହିତ୍ୟ-ଗଗନ ଅନୁରଞ୍ଜିତ
କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ବହୁଜନ-
ବରେଣ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ସହାୟ
ଲଞ୍ଜିଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ
ପବିତ୍ର ନାମରେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର "ପ୍ରତିଲେଖ"
ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

ପ୍ରଣେତା ।

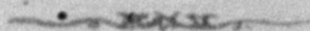
ନିବେଦନ ।

ଉତ୍କଳର ୬ସ୍ୱର୍ଗ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ରଚନା "ଲେଖାବଳୀ" ଗ୍ରନ୍ଥର ଉତ୍ତର ଲେଖିବା ସକାଶେ ସାହିତ୍ୟ-ବିନୋଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିକାଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି । ପୁସ୍ତକ ଲିଖିତ ହେଲେ ରାଜା ମହୋଦୟ ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ । ମାନନୀୟ ରାଜା ମହୋଦୟ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ସେବାର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସାହଦାତା । ପ୍ରାୟ ଛଅଶହ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ "ବିକ୍ରମୋର୍ବଶୀ" ଛପାଇଦେଇ ମୋତେ ଜୀବନ୍ତ ଉତ୍ସାହରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ମୋର ଅବସ୍ଥା ଅବନମ୍ର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ବଳ ହେଲା । ମୋତେ ସାମୟିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ମହୋଦୟ-ଙ୍କର ଏହି ଅସାଧାରଣ ଅନୁକମ୍ପା ସକାଶେ ମୁଁ ଯାବତ ଜୀବନରେ ପୁଣି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ ରହିବି । କୃତଜ୍ଞତା ଯଦି ରାଜ ଆଭରଣ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ସୁବର୍ଣ୍ଣର ନବରତ୍ନ ମଣିମାଣିକ୍ୟରେ ଖଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହା ରାଜାଙ୍କ ଉପକାରର ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିଦାନ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ! ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଦାନ ନାହିଁ ।

ଜୟପୁର, କଟକ ।
୮ । ୩ । ୮

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।

ସୂଚୀ ପତ୍ର ।

ପ୍ରତିଲେଖ ।

ଜାନକୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

ଯଜ୍ଞ ପୂରଣେ ଯାଏଁ, ଲୁହୀ-ଗ୍ରାମଦେଶେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦେବୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପୂରଇ ତା ପ୍ରତି,
(ତୁମ୍ଭ ଯେଉଁ ଦେଶ ଧାର୍ମ ଏକେଶ୍ୱରାୟ
ରେଖଦ୍ଧରେଁ ସୁଣାରେର ଭାର କର୍ମଦୋଷେ ।)
ତବ ରୂପାତକ ପ୍ରିୟେ, ଦୋଲଦେଲ ଅବା
ଅଶ୍ରୁ-ବର୍ଷଣରେ ଅମୃତ-ସଲିଳ ।
ତ ଲେଖିତ ପ୍ରତିଲେଖ, ଦେଖ ମୁଁ ଅବା,
ଦୁଃଖର ଦଶା ତ ଅଣେ ମୋର ଲଜ୍ଜା;
ଧିକ୍କାରେ ମୁରଲେ ସଦା ଅନ୍ତରର ଘାତ,
କେବଳ ସ୍ମରଣ ଘେନି କରିବ ନିଜ ମନ ।

ପଶ୍ଚିମାକୁ ଅସ୍ତରେ ମହନ୍ତୁ ଦେବତ
ଭାସି ଗଲେ, ଦେଖୁଥିଲୁ ନେତେଲେ ଘରରୁ
ଏ ଏକ ପ୍ରଭାତ ଶୁଭ ଛବିରେ ଭାବାଲୁ,
ସଖ ପୁରଦର୍ଶନୀ-ଅପରୂପ-ଭବେ
ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମେଘର ପ୍ରଭାର,
ଯଥା ଦାଗରେ ଯଥା ସୁରଧନୁ ଯୋଗାକୁ ।
ତୁମ୍ଭେ ଏକଶାସନା ସମ୍ରାଟ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
ଅନେକ, ଅଶକ୍ତ, ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ,
ଅତୀତରେ ଚଳିଲେ ମଣିଷ, ଅଜ୍ଞାନର ଭର
ଲିପିଲ୍ଲି ସତ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ବାର୍ଥ ଅପବାଦେ,
ଯଦି ମୁଁ ପାପର, ଆହା ତୁମ୍ଭଆଡୁ ଦେଖ
ନାହିଁ ଲେଖାଦେବାକୁ ସତ୍ୟେ ମୁକ୍ତିଛି,
ଯିବେ, ତୁମ୍ଭେ ଆମାରେ ପୁଣ୍ୟରେ ଦେବ,
ଏ ଦାରୁଣ ଅପରାଧ, କ୍ଷମ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ପାପେର ପ୍ରାଣସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲଭିଲୁ ମୋ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ।
ଲଭିଥିଲେ ତାହଥାକୁ ଲକ୍ଷଯାପନରେ
ଏହି ମୋତେ ବର୍ତ୍ତିବୁ, ସାବ ତା' ଭବରେ
ଦବସିଲି ଦକ୍ଷଣେ ଦଣ୍ଡି ଶ୍ରେଯାକୁ ।

ପୁଷ୍ପଶରଶୋଭିତେ, ଏକା ଭ୍ରମିଁ ମୁ ତୁମ୍ଭ
ଅଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଭବ-ରାଗ-ପରାଗ-ସଞ୍ଚିଆ ।
ତୋଳିଦିଏ ଦୂରେ ଯାଇ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳେ,
ଜନ୍ମ ଦେବାଙ୍କ, ଏବେ ଧୂଳିତ ଧରଣୀ
ସ୍ୱର୍ଗେ ସ୍ମୃତି ଦିଅ ତାହାକୁ ଶୀତଳ ।
ଗନ୍ଧବହେ ଦେଖି ଅରେ ଯେତିକ ଯୋଜନ,
ତୋଡ଼ିକ ଯେ ଲଗଇଦେଲେ ଶୀତଳର ସ୍ଥାଣ,
ତାଳଦଏ ସ୍ୱଜନର ତନ୍ତ୍ରେ ଲେଖି
ଗନ୍ଧଧରେ, ଶୋଭେ ଯେ ସ୍ୱଜନର-ପ୍ରାଣ ।
ସମର-ସଜ୍ଜ୍ୟ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିର ଗାଥ,
ଏମିତ ଦେ ଶାଖ ମୋର ତୁମ୍ଭେ ଅବନ୍ତିରେ,
ନନ୍ଦ ସନ୍ଧି ଜଳ ତୁମ୍ଭର ସ୍ପନ୍ଦନ ।
ଦୋଳକନ୍ୟେ, ତୁମେ ସ୍ୱଜନବାଳୀ,
ସନ୍ଧ୍ୟାସମସ୍ତେ ମନ୍ଦାଧୀନାରୀ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଜ୍ଜା, ସଦା ଉଦ ମନ୍ଦମୃଦୀ ଗୁନ୍ଦା,
ଯେଉଁଠି ଦୁଷାଣ ବାଲୁ କରେ ଝଙ୍କାର
ଏକତ୍ର ଗୁହାରେ ଲେଖି ରତ୍ନ ଭାଷିତ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୂଜା ନୋହୁ, ସାଙ୍ଗ ମୋ ଜୀବନ
ଯଦି ଶେଷବନ୍ଧୁ ଭୁବନେ ପୂଜାପଦ ଥିଲା
ଦେଖାଉଛ କରୁଣାର ପଦନୀରଜାର,
ଦୁଃଖ ସବ ଏକମିଶି ହେଉଥାନ୍ତା ଏବେ;
ତେବେ ଯେ ଜଗତ୍ରୁ ଯିବ, ତାହା ଭୁବନର
ଏଡ଼ାଇ ନେଉଛି ଏ ବସୁନ୍ଧରେ ମୋର।
ହେଉଥାଉ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପୂଜା, ସାଙ୍ଗ ମୋର
ଦୂର ହୁଏ ନାହିଁ ଏଇ ସାଧନା-ଜୀବନ।

ଏ ଦିନ ସରିଗଲେ ମୋର, ଯେ ଗୀତରେ ତ ଆସ୍
ଶୁଣିବାକୁ ରହୁ, କଥା କହିବୁ ପଥର ?
ଯେବେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନଦେଶୁଁ ଫେରିବ ମୁଁ ଏବେ—
ମୋର କୋଳ ଦେଇବାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖୋଜିବି।
ଦେଖିଛି ତୁମ୍ଭେ ଯା ମୋତେ ଦେଇଛ ଆଶିଷ,
ସେ ତୁମ୍ଭର, ଜାଣିଛି, ଜଣା କରିବ ନା।
ଏଣୁ ସବୁଠୁ ଅଣ ହୋଇ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ର ପାଠର
ନିର୍ମଳ ଚରଣେ ଜୀବ ଯେଉ ନୈବେଦ୍ୟର,
ଏବେ ଦେବ ପୂଜା ଧାମ ଉଠାଇବ ଏଥି।

ଶତ ଦାସୀଙ୍କ ଏ ଦାସୀର ସେଲେ ବେ ବହନ ।
କେଉଁ ଘଲ୍ଲଭରୁ ମନ୍ତ୍ରୁ ହେଲି ଭବ ଘର
ପୁଣି କେଉଁ ବୃକ୍ଷରୁ ହେଲି ଏ ସ୍ୱଜନ
ଏହି ତୁମ୍ଭେ, ସୁଣ ସଇ, କେ କହନ୍ତା ତାହା ?
ଏ ବନ୍ୟରେ ବନଦେବୀ ଛଳିଲ୍ଲ ବଧୀତା
ମୁଁ ହୁଁ ସୁଷ୍ଠବକ୍ଷୀ, ତାହା ଚାହାଁନ୍ତି ଜଣା ।

ଥିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପୁଣି
ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ ଯଥା,
ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍କରେ ଏବେ ରକ୍ଷ ଅଭାଗୀ
ବନ୍ଦିଣୀ ଅବସ୍ଥା । ତାକୁ ଛାଡ଼ିଲ ଯେ କାଳେ
ତୁମ୍ଭେ, (ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟର କପଟ ଆଦେଶେ)
ବହିଲା ମେଘନାଦେ ଘୋର ବିଷାଦ-ଝଟିକା,
ରସଛିଁ ଅନ୍ଧାର ପାଣ ଝୁରିଲା ଜଗତ,
ହସ୍ତିଶାଳେ ହସ୍ତିଗଣ କାନ୍ଦିଲେ ବଡ଼କେ,
ଅଶ୍ୱେ ମନ୍ଦୁରାରେ, ପକ୍ଷୀ ପିଞ୍ଜରେ, ଶାଖାରେ,
କାନ୍ଦିଲେ ନଗରେ ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧାର ପାତାଳ,
କାନ୍ଦିଲେ ଶସ୍ତ୍ରବ, ଯେମ୍ଭ ଭୁଲ ଅପେକ୍ଷା

୧

ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତ ବେଦନାର, ଅଶ୍ରୁ, ମୃତ୍ୟୁ ଭୟର

ଅନନ୍ତ ଗହ୍ୱରେ ପଶ ଶୋକ-ସୁପ୍ତପ୍ରାଣ୍ତୁ ।

ଦେଖିଲେ ମୋ ଚିତ୍ତ ଯେତେ ପ୍ରକାଶିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,

ଜାଳିଲେ ମୋ ଶିରେ ମୌନ ଅନ୍ଧକାର ଅଗ୍ନି,—

ଦେଲ ବର୍ତ୍ତିକା-ବଳ, ଶକ୍ତିର ସମ୍ବଳ

ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶଂସା, ଅଜ୍ଞ ମୋର ଧନ୍ୟବାଦ ।

ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ୍ ସ୍ରୋତ ପ୍ରକାଶ ଭିଡ଼ରେ,

ଜୀ' ଏହି ଭରାଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଦନାର ଦେହରେ

ଅତୀତ ସ୍ମୃତିର ସ୍ରୋତ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦାନ

ଶାନ୍ତି-ଘନ ନାଦରେ ବିଷାଦ-ମୁରଲୀ

କେତେ ଭଙ୍ଗେ, କେତେ ସ୍ୱରେ, କ ଦୁଃଖ ଗାଥା,

କେତେ ଦିନ ଗଲା ଗାଇ ସେ କରୁଣ ଗୀତ,

ତୁମେ ତାହା ଶୁଣି ଶିଖ ଅପରୂପ ସୁର

ତୁମ୍ଭର ପରାଣ ଅଶ୍ରୁ, ସାଜି ଲେଖ ଅନନ୍ତେ

ଅନ୍ତର ଭକ୍ତିର ଶିଖା ଲଭିବ ପରଶରେ ।

ଦେଖାଲେ ଅତୁଳ ଯେତେ ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟ,

ଚଳିବାକୁ ତାହିଁ ଭାବ୍ ଲୁହପ୍ରାଣ ଲୀଳା ?

ଦେବି ଭୂମେ ତୁମ ସବୁ ଦୁଃଖର ବେଦନା,

ତୁମ୍ଭ ମା ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ଏ ଦଶା ଦେଖି ।
ତୁମ୍ଭ ପଣ୍ଡର ଦେଖି ତୁଳି ତୁଳି ଯାଉ
ଦେଖିଲେ ସକଳ ମୋତେ, ତାଙ୍କୁ ପୂଜିବା ଯେବେ
ଉଡ଼ାଇବ ବଳଧାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରେମୁଁ,
ସେ ଭାଳରେ ବଳେ ବଳେ ଧାଏଁ ଅଶ୍ରୁ ଅଣ
ଦେଖିଥିବା ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଅଶେଷ ଯାତନା,
ମାତ ଏବେ ସେବ ହୁଡା ନ ଯିବା ଭଲ,
ଦେଖିଲେ ସକଳେ, ମାତ ନ ହେଲା ଏଦା
କୁଳନ୍ତ-ଯନ୍ତ୍ରଣା-ମୁଖ, ଅସି ଦୁଃଖ ସଦା
ତୁମ୍ଭ ରୂପେ, କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଭଳେ ତୁମ୍ଭ ଉଠାଁ
ପୁଣି ଭାବ ସେ କରୁଣ କଠୋର ଭଳନ
ମନ-ବର୍ତ୍ତି, ନ ପାଇଲ ରକ୍ଷି ଅବ୍ୟାହତ
ଧୈର୍ଯ୍ୟ । ତୁମ୍ଭ ସହେ ଅସି ଅଶ୍ରୁଜଳ ଯାଏ,—
ସ୍ମରଣ ମୂରତି, ସ୍ନେହ-ଭାଷାସ୍ମୃତି-କେତେ
ଦେଖାଇ ଭର୍ତ୍ସନା ଗର୍ତ୍ତି ଭଳିଲା ଭକ୍ତର;
ପାଇବା ଆପଣା ବସ୍ତୁ ଆପଣା ଶରୀରେ,
ଭାବଇ ମୋ ପାଠକର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
କି ଅଛି ବ୍ୟବସ୍ଥାଶାସ୍ତ୍ରେ, ମୃତ୍ୟୁ ଭିନ୍ନ ଆଉ ?

ଏବେବି ସେ ସାଧକ ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତିକୁ ଡାକନ୍ତେ
ଜଗନ୍ନାଥେ, ସବନମ୍ରେ ମାଗିଲ ଶରଣ,
ମାତ ବ ଭକ୍ତର ଦେହ, ଶୁଣିଲେ ଯା' ନାମ
କମ୍ପି ଉଠେ ଭକ୍ତର ବକ୍ଷ ଥରହର,
ସେ ମୁକ୍ତ ଲଭିଲା ମୋର ସମ୍ମୁଖେ ଯାଏ ।
ଭରତ ବେଦନା ଭବ ନ ଯାଉଣ ସଦା
ମୋହିନିର ସ୍ପର୍ଶିଲା, ମାତ୍ର ସେ କାଳିଲା
ସବୁ ଏଠା, ବଞ୍ଚିଲାଭ ମୁକ୍ତି-ଜାନନେ,
ଭୋଗିଥିଲା ବହି ସେତୁ କର୍ମୀଣ ଧମନ୍ତେ
ଜଣିଙ୍କ କୋଳିରେ ସଜା, ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ଭୂତ;
ପିଟାଇ ସେ ସୁର-ଘୋଷ ପାଇଲା ଭକ୍ତରେ
ଶୋଭଲନେ ଘୋରଯଥା, ମହାମୌଳିଙ୍କରେ ।
ଆଉ ସେ ଜଗତ କଥା, ନ ଶୁଭ ଭକ୍ତିରେ,
ବୈରାଗ୍ୟ ସହିତା ମୁକ୍ତା ବୈଶବ୍ୟୁ ଓଲଟାଇ
ମିଳଦ ନ ଫଳ, ଖାଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଶ୍ରମ ସିନା ।
ଜଗତ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଯାହା ଦେଖାଇଛ ଦେବ,
ଲୁଟେଁ ଭକ୍ତି ସମାପ୍ତର ମୋର, ଲାଗେ ସବ
ଏବେ ଆଜି ଅଛିବା ତାଳ କୁଆର୍ଚ୍ଚ ସ୍ୱଚ୍ଛ,

ଚାହାନ୍ତି ସଦା ସେ ଉତ୍ତର ଶାନ୍ତିକୁ ଜଗତ,
କେବେ କେଉଁ ପ୍ରଲୋଭନ ରହିଁ ଗୌରବର ।
ସର୍ବାଗ୍ରେ ଶାଖାକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ପାଦପ,
ପରେ ନିଜ ପୁଷ୍ଟିକରେ ଜୀବନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ।

ବାନ୍ଧିଥିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ସଙ୍ଗୋପନ ଅଙ୍କେ,
ନଷ୍ଟ ଅଳିଷ୍ଠ ଭଙ୍ଗା, ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତ,
ବାଳକ-ସ୍ମରଣ ଭୁଞ୍ଜି, ଗୋଟ ଦେଇ ତୁମେ
ମାନବ ସୁଲଭ ମୋର ହୃଦୟ ମହତ୍ତ୍ୱ
ଅଜାଣତରେ, ତେଣୁ ସ୍ନିଗ୍ଧେ ତେଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ସେହି ପବିତ୍ରର ହେତୁ ବାନ୍ଧିଥିଲି ଗଳେ
ଲୋକନିନ୍ଦା ଅପବାଦ ଘୋଷିଲେ ମୋ ନାମେ,
ଦର୍ପେ ଯଥା ଭଗ୍ନକୂଳ ଜଳାଶୟ ଜଳ;
ବର୍ଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଦ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି,
ନଦୀର ସୁଷମ, ସେହୁ ଗାଇ ଏକକୂଳ
ଗଢେ ଅନ୍ୟକୂଳ, ଏଣେ ତେଜିଁ ଯଥା ଛାର ।
ସନ୍ତାନର ପସ୍ତାଭଲ ଭାବ ଭଳି ତୁମ୍ଭେ,
ଏଣିଲ ମୁଁ ଦଗ୍ଧ ହିଁରେ ଅଭ୍ୟାନ୍ତ-ତରଙ୍ଗ ।

ଦେଖାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଜଗତ କାହିଁର
ଉଷ୍ଣତାହୀନ ଥିଲୁ, ଶୀତଳ ଶୈତ୍ୟ,
ଦେଖାଇଲ ପୁଣି ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଧାତୁଶୃଙ୍ଗ
ସତ୍ୟ ଜଗତ ସ୍ୱପ୍ନ, ଜଗତର ଛାୟା ।
ଅଜ୍ଞାନ ଘୋଟିଲାଣି କି ଲକ୍ଷ୍ୟ ତୁମ୍ଭର,
ଉଦ୍ଧବ ସୁନାଲ ଯେ ସଦା ସମ୍ମୁଖେ ।

ଦେଖିବାକୁ ମୋତେ ତୁମ୍ଭେ କହୁଥା ଯେବେ,
ଏଣୁ ଦେଖାଦେଲ ଏଇ ଶୁଭ୍ର ଯୌବନ—
ପ୍ରେମଲୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସୌଧ ଉଠାଇବାକୁ ବସ୍ତୁ
ଯୋଗାଇଛ ଅନ୍ଧ ସଦା ଅନ୍ଧା ସ୍ୱପନ ।

କଣେ କଣେ କେତେ ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରମିଲ ଦେଶ ?
ଦାରୁଣ ଜନପଦ ମଧ୍ୟେ ହୋଇଲ ଯେତେଣ
ଜନକ-ବାତୁଳ-ସୌଧ,-ଯବନେଶଭୂମି,
ପୁଣି ମଗଧ ଛାୟା ଯେ ଚଳିଗଲ ।
କେତେ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ସୈନ୍ୟ ଜାଲରେ
କହୁଛ ଇତୁଳ, ଅନ୍ଧ ଦୁଃଖ ପିଠାମଣ୍ଡ

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଯେବେ ଶୈବ୍ୟବେଗ, ସହ ତତ୍ ଦ୍ବେଷ
ମୁକ୍ତାରେ ନାସ୍ତୁଳେ ମହିଁ ମା-ମୂର୍ତ୍ତି
ତେଜସ୍ତର, ତେଜସ୍ତର ଯଥା ଅମୃତ୍ୟ—
ଅଧିଦେବ ପ୍ରସ୍ତରର ପ୍ରଭା, ଯେଉଁ କୂଳ
ମନ୍ତ୍ରିଦ୍ରଲେ ପ୍ରେତ୍ୟ, ସେହି କୂଳେ କୁଳବଧୂ
ତୁମ୍ଭେ, ହେଲ ତାହାଙ୍କର ଶାନ୍ତିର ଦାମୀନ,
ଭସ୍ମତୁଷ୍ଟ! ଭସ୍ମତୁଳ ଧନ୍ୟ ତବ ଯୋଷ୍ଟସା ।

ପ୍ରଶଂସିଛ ଉଚ୍ଚସ୍ବରେ ଚାହିଁବାଲେ ମୋହ;
ଲଜ୍ଜିତ ମସ୍ତକେ ଯହିଁ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି !
ଦାହିଁ ଯାଉ ଦୁର୍ବଳ ଦେହିକ ସାହସ,
ସେ ତ ଦାସ୍ଯଭୂଷ, ତାର ଦାହିତଲ ପିତା
ଥିବ ଅଛେଲ,—ତାହା ସାର୍ଥ, ଗୂଢାଗର୍ଭ ।
ସାଷ୍ଟତ ସ୍ମରଣ ଦଥ ଭ୍ରୁକୁଟିଲେ, ତୁମି
ତୁମର ସନ୍ତ୍ରିରେ, ମୁହିଁ ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ।

ନମସ୍ତ୍ରେ ଗୋ ଭବଚ୍ଛେ, ଭଗ୍ନ ଦଶାସ,
ସବୁ ଯିବ, ପ୍ରଭାତର ଦେବତାର ଧର୍ମ

ଲଭିଛନ୍ତି ସନ୍ତାନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସିଂହାସନ;
ସର୍ବସ୍ୱ, ସୁଖ ତେଜେ ତେଜସ୍ୱୀ ବଦନେ,
ସଙ୍ଗର ଦୁର୍ଜ୍ଜୟତେଜ ଯାହାଙ୍କ ଶରୀରେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦହନ ପ୍ରାୟ ରହିଛି ଅବାରି,
କାର ସାଧ୍ୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନବନେ ତାହା ବଳେଦରେ
ଭୁଲିବ ଅଙ୍କୁଳ ହିଅ, ତେ ତେଇ ଭୁଶାଗହସୀ,
କାର ଶକ୍ତି ସିଂହ ମୁଖେ କରିବ ଧର୍ଷଣ ?
ଲଭିଛି ମୁଁ ତାଙ୍କ କରେ ରତନ ପସରମ୍,
ମାଏ ତାହିଁ ନାହିଁ ମୋର ଦୁଃଖ ଅବା ଶୋକ,
ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋ ପଦେ ତାହା ପରମ ଆନନ୍ଦ,
ଦୁର୍ଜନ ସ୍ୱଦେଠାରୁ ଯେଉଁ ପଶୁକଷ୍ଟ,
ଲଙ୍ଘଠାରୁ ବଳିଲା ତାହା ପ୍ରୀତିଚ୍ଛବି,
ଜନର ବାଞ୍ଛିତ ତାହା, ନରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
କାନ୍ତି-ଅବଶିଷ୍ଟେ, ଧୀରେ, ବେଶପରେ ସ୍ୱମ
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ଧକାର, ତମ୍ଭ ଅବଶିଷ୍ଟ,
ମାଏ ସେହି ବଳଶିତା ଦୃଷ୍ଟି ପରାପର,
ଏ ଗୌରବ ଦେଖି ତାର ନହେବ ମଳିନ ।
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଦେଶେ ଦେବାର ଏ କଳଙ୍କ

ଜନ୍ମ ହୋଇ ଉଠିଥିବ ଶଙ୍କା ମୋ ହୃଦୟେ;
ତୁମ୍ଭ ପରି ଜାଣିଥିବ-ଭୁଲ ସମ୍ଭୁଳା,
ମିତ୍ର ମୋତେ କହେ କହେ, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଆଗେ
ମୋ ଭଳି ଅଧମପଣ ନ ବଳୁ ବଧାତା ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର, କରୁ ଥିବ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବୋଲି
କହୁଥିବା କେଉଁ ମୁଖେ, ଲଜ୍ଜା-ମଥା ଖାଇ,
ତୁମ୍ଭ ସେବା ତୁମ୍ଭ ଯତ୍ନ ସ୍ମରିଲେ ସକଳ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦମିତ ଶୋକାବେଗ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ସ୍ରୋତେ
ହୁଏ ତୁଚ୍ଛ ବକ୍ଷୋଭର, ଅନେ ଅଶ୍ରୁନେତ୍ରେ,
ସେ ଜଣାଇ ଅଶ୍ରୁ, ପ୍ରିୟେ କହିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଜ୍ୱାଳାମୟ ହୃଦୟର କାତର କାହାଣୀ,
ପଢ଼ିଥିବ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା ସାରସ୍ବତ ତୁଣ୍ଡେ,
ବନ୍ଧୁଏ ଅଶ୍ରୁରେ ତାହା ହୁଏ ପ୍ରକଟିତ ।
କେଉଁ ଉପକାର ତୁମ୍ଭେ ନ ସାଧିଛ ମୋର,
କେଜାଣି ମୁହିଁ ଅକୃତଜ୍ଞ ବର୍ଜିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
ଅବୋଧେ, ଏହି ତ ମୋର ନୈତିକ ବିବେକ,
ଛି ଛି-ଶତଧିକ ମୋର କୃତଘ୍ନ ଚରିତରେ ।

କାହିଁ ଅଭାଜ୍ଞ ମୂଢ଼ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ତେଜୁର୍ଦ୍ଧ,
ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ନରନାଥ ।

ପଞ୍ଚାବଳ ମୁକ୍ତ ଭି ଉଦୋଧ ଦେଖିଲ
ଦେଖିଛନ୍ତି ଗୋଭରେଣ, ଏ ଫଳ କହିଁରେ ?
ଭୁଲିଗଲେ ସ୍ୱର ସ୍ମୃତି ବଳ୍ପନାଥ ପିତା ।
ପାଞ୍ଚରେ ଅନଳକୁଣ୍ଡ, ଲଭିବ ଉତ୍ସବ
ଦେବୁଲ୍ଲେଣ, ତେବେ ଭଳି ସମ୍ଭାଳି ଦେବଳ,
ତେଉଁ ଫଳ ଦନ୍ତସ୍ଥରେ ଅନଳ ଛୁଟିଲେ ।
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ସ୍ୱଧୁଳକେ ଲଭିଲୁ କଳଙ୍କ
ଏ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱୃତି ଭକ୍ତି, ଜୋରିଲ୍ଲ ବକ୍ଷୁଳ
ଭବ ଯୋଗେ ଉପୁଜିଲ, ସ୍ମୃତ ଛାଗ୍ର ଭି;
କେବଳ ଦେଖିଲୁ ଭଳି କଳଙ୍କ ଡାକୁମା
ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଦେଖୁ ବଙ୍ଗ ଅଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ,
ଗର୍ବ ଦେଖେ ଅଲଙ୍କାର ସମ ଭା ଉପାଧି ।
ମନ୍ତ୍ରିରେ ଯେ ବିଂହାସନେ ବସିଥିଲେ, ସପ୍ତ
ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାଙ୍କ ଦେବବଲ୍ଲୀ.ଲୁପେ, ଏବେ ତାଙ୍କୁ
ଅନେକ ଚକ୍ରଭିତ ନୋ ଦରଶେ ତାହା !

ଦେଖନ୍ତି ଏ ମୁହଁ ଦୁହିଁ ଅଭାୟ ଶରଣ୍ୟ,
ଥାଆନ୍ତୁ ଛନ୍ଦିଁରେ ସୁଦ୍ଧା ଉଭେ ସାଦର ।

ଏ ଗୀତ ଗାଇବେ ଶିଶୁ,–ମୋ ଅଜାଣ ଗୀତ ?
ସମାଜର ଦେବ, ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ଧ ଦୁସ୍ତରଣୀ
ଲଜ୍ଜାରେ ଅଧୋବଦନ ହେବ କିଆଁ ପଛ ?
ନ ଭୁଲ ହେ ପ୍ରେତପ୍ରସ୍ତ୍ରା ସ୍ମୃତି-ନାସ୍ତିକ !
ସଫଳ ବୈଦେହୀ ତବ ମନ୍ଦିର ଅଗଣା,
ଲକ୍ଷ୍ମଣ କର୍ମେ ତୁମ୍ଭେ ଧର ଅମରତା,
ଅବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାଣୁକୁ ଯେତୁ ଜନନୀ ହାତରେ
ଅତର ଭୂଷିଣୀ ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ଭୂତଳେ,
ଗାଇବ ଯାଁ ସପ୍ତଶୋଭା ଲବଣ୍ୟପୂର୍ଣ
ପଦ୍ମଜନ୍ମେ, ଦୋଷିଜନ୍ମେ ଗାଇବେ ମାନବେ,
ତାର ପୁଣି ଝାଲିଁ, ମୃତ୍ୟୁ ହୁଇଁବେ ତା' ଦେହ
ପଦ୍ମର ବିନ୍ଦୁରେଳେ ଶିବ ଭୂଷ୍ମ ଜଳ ।
ନ ପୋଷ ଗୋ ଜନ୍ମା, ଦେବ, ଶିଶୁଙ୍କ ସଦାନ୍ତେ
ଲାଂଜ ସ୍ଥଳରେ ଦୁଇଁ ଉବ ଯୌ ଲୁଚ୍ଛ
ଲଭଁ ଏ ଅରଣ୍ୟ ଭାବେ, ପ୍ରବନ୍ଧ-ବରେଣ୍ୟ,

ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ମହିଁ ମାର ମାଣିକ୍ୟ-ମୟୂରେ—
ସ୍ୱର୍ଗୋଜ୍ଜ୍ୱଳ, ତପୋବନେ କରନ୍ତି ରକ୍ଷିତ,
ଘଳଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦଶେ ରଥିର ଶିଶୁଏ,
ଧନ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଙ୍ଗଳ,
ତାଙ୍କପାଇଁ ହୁଅବାଧ୍ୟ ନ ଲଭ ଭାବନ୍ତୁ ।

ସଦା ଶୋଭାନ୍ତୁ ମାତା କୌଶଲ୍ୟା ସୁମିତ୍ରା
ତୁମ୍ଭପାଇଁ, କହ ତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ବାରତା।
ହରିବାକୁ ଶୋକ ତାଙ୍କ ହୃଦି ବହ୍ନିପ୍ରାଣ
ନ ଖଞ୍ଚେ ସାହସ ମୋର, ଯମାକର ଦେବ,
ପାଳନେ ଅକ୍ଷମ ମୁହିଁ ସେହି ଅନୁରୋଧ ।
କେବଳ ଏ ମାତୃଦ୍ୱୟ କାନ୍ଦନ୍ତି ସତତ,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ,
ଝୁରୁଛନ୍ତି ବନ ଗିରି, ପୃଥ୍ୱୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ,
ଝୁରୁଛନ୍ତି ପୁଣି ଶେଦେ ଅକାଶ ପାତାଳ ।

ଦେଖିଅଛ ଭରତେନ୍ଦ୍ରୁ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱିଜୁମାର,
ସେହିଷ ତାହାକୁ ତବ ଉପଦେଶ ମତେ,

ତପନେ ଦେବତା ସିନ୍ଧୁ, ପକ୍ଷୁଠାରୁ ଜଳ
ଲଭେ ଯେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି, ତଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେ
ଯତେ ମାତା ତୁଲ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଯାହାରୁ ଅଧିକ,
ଦେଉଥାଅ ବସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧି କରତ-ବର୍ଣ୍ଣିତ;
ମିଳୁ ଏତୁ ଆଶୀର୍ବାଦ-ସୁଧା ତାହା ଶିରେ ।

ଫେଲିଛୁ ଧବଧ୍ୱ ଏବେ, ଯଜ୍ଞ ଧାମପରେ
ଅଛି ଏହି ତମୋନାଶି-ପୂର୍ଣ୍ଣ-ତପୋବନେ
ମାଗିବ ମୁ ଅପରାଧ କ୍ଷମା,—ତୁମ୍ଭ କଥ,—
ତପୋଜନ୍ମ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ପଦେ, ମୁନିବରେ
କରୁଣ ସ୍ପନ୍ଦନ, ପଣ, ସମ୍ବର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ମାଗିନେବ ତାଙ୍କଠାରୁ ପାକଉମ୍ଭୁ ଭୁବେ ।
ଉତ୍ତମେ କ୍ଷମିବ ମୋତେ ଜାଣେ ମୁଁ ଜନନ,
ପୁଣ, ସତ ନେଇ ଯମା କରୁଣା ଭର୍ତ୍ସ ।

ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ।

ଦେଖ, ନା, ଏ ଗୁନ୍ଥେଇ ଯତନେ ତୁମ୍ଭର,
ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୟଂ ଅସି ସମର୍ପିଲ ମୋତେ
ଶାଣିରେ ସଜୋଳା, କେହ ପାରୁନାହିଁ ତୁଳି ।
କିମ୍ବା ଏ ଭକ୍ତିର ପୁଷ୍ପ-ଅଞ୍ଜଳି,-ପ୍ରେମର ?
ଅହୋ ଏ ଅପୂର୍ବ ପୂଜା, ଏ ଚନ୍ଦ୍ରାଭ ତବ
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଦେବ, ତବ ପ୍ରାଣର ବେଦିକର,
ଅନ୍ତରର ବ୍ୟଥା ତବ ଧର ଛଳ ସ୍ୱର,
ହେଉଛି ଧ୍ୱନିତ ତହିଁ, ମୌନେ ଶୋକଗାନେ !
ସେ ଦିନୁ ଦେଇଛ ଯେବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୃଦୟ,—
ସେ ଦିନ ବୈରିବତ ଭୁଲେ ବନଦେବୀ ରୂପେ
ବସି ପୁଷ୍ପ, ଫୁଲ ହାର ଏକ ଫୁଲ ତୋଳି,
ଗୁନ୍ଥୁଥିଲ ଯେବେ, ତବ ଶୁଭ୍ର ହାତ ଯଦି
ନ ହୋଇ ଭୂଲ ସେ ଫୁଲ, ପଶୁଥିଲା ପ୍ରୀତ,
ଲବଣ୍ୟ ଭରତ ରୂପ ନିଠଥିଲା ଅହା ।

କେହି କହନ୍ତୁ, ଯଥା ପ୍ରକୃତି-ବାଳିକା
ଯଥା ଦେବନ୍ତୁ ଭୁଲାଯିବ ବଦ୍ୟ ସ୍ତିଗ ଧାଉ,
ଧର କେଶଗୁ ଶେଷ ଶୋଭ୍ର ଦଳରୁ ମୋହର,–
ତୃଷ୍ଣିମାନେ, ଧର ବନ ଯଥା ଅଠାଗାଠି
ସୂର୍ଯ୍ୟେ ବହକେ, ରହୁଁ ରହଲ ମୁଁ ସୁଦୁଁ
ଶୋଭନ ଢାଳାଲିରୂପେ, ବନ୍ଧୁଜଣ ଯାଏଁ,—
ଏବ୍ଧ ଅନ୍ତରର ଭକ୍ତ ଅକାନ୍ତୁ ମନରେ ।
ଚୈମ୍ବଦ-ଧୌତ ଅଙ୍ଗ ଅଭାବ ରୂପର,
ଜଣକ୍ତିରୁ ଉପରେ ଭାର ଅନସ୍ତ ମର୍ମ୍ମ,
ମୂଳ ଦୃଷ୍ଟି ଛାଡ଼ା, ଲଷ୍ଟେ ରତ୍ନଦାର ଫୁଲ,
ଅଥବା ଅଜାଣ ଧର୍ମ-ମୃତ୍ତ ପଲ୍ଲୁଅରେ
ଲଭିବ ତପ୍ରକ ମଣି,-ଦେବ ସୁନ୍ଦର ।
ଅଲବଦ୍ୟ ଦେମାଧୁରୀ, ଅଯତ୍ନ କଳ୍ପନ,
ଦତ୍ତ୍ୱ ଅଲୁଭୂତର ଅନୁଭୂତ ଯତ୍ନ,
କ ସାଧ୍ୟ ଲୁଗାର ଛାଡ଼ା କରିବ ପ୍ରକାଶ ।
କେ ଅପାରୋଗ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରେମମୟ,
ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ଲଭୁଦେ ସବା, ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପ୍ନେ,
ହୃଦ୍ଦି ମନ୍ଦିରେ ଦେଖଇ ହୃଦ୍ଦିଂଶ ସୁଖରେ ।

ମଲଟନଙ୍କ ଅନୁବାଦ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର,
ମୋତେ, ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ନୁହ ଭଣା ସେ ଶଦ୍ୟାରେ,
ସ୍ନେହ କର ମନ ମୋର ଗୋ ମନ ସ୍ନେହଣି,
ଅନ୍ୱେଷିଛି ଦାନ ପ୍ରାଣେ ଭରିଥାଏ ଆଶା,
ଜାଣଇ ସେ ଆଶାବଳେ ଅବଧି ଅର୍ଜ୍ଜନ ।
ତରୁଣୀ ପ୍ରକୃତି ତୁମ୍ଭେ କୋମଳ ପ୍ରକୃତି,
ପୁରୁଷ କଠୋର ମତି, ତେଣୁ ସହବାସେ
ଛଡ଼ିବ ନ ମୁଁ କୋମଳତା, ସ୍ତ୍ରୀଗୁଣରାଶି,
ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧତ ଗୁଣ ନାଶହାରେ ଯିବା ।
ତୁମ୍ଭେ ସତ ପୁଣ୍ୟବତୀ, ଜାଣିଛି ନିଜର
ଭରସେବ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କର୍ମର ।
ଶିକ୍ଷକର କାମୁ ହେବୁ ଉଚ୍ଚିତ ରୂପସୀ
ମୁହିଁ ପ୍ରଭଳିଲା ଭାବ, ପ୍ରକୃତ ସୁଖରେ
ଜାଗଇ ସଂଶୋଧନ ଚିନ୍ତ, ମନରଞ୍ଜିଣ ।

ସେ ଦିନ ଦର୍ଶନେ ତୁମ୍ଭେ ଅସମ ସର୍ବଥା,
କେମନ୍ତେ ଜାଣିବ ତାହା ମୁଁ ଅଜ୍ଞକର,
ହେବାକ ନୁହ ଗୋ ତୁମ୍ଭେ ଦକ୍ଷତା ଶିକ୍ଷୀ,

ଏଣାନ୍ତେ ଶ୍ରୀ ଦୁରଦୃଷ୍ଟେ ମହାସୁରଙ୍କର,
ଏତେ ବିଳମ୍ବେ ସ୍ମରଣ ଯେ, କେହିଁ ଜାଣ ଅବା
ଅଗୋଚର ଭାବ, ଧନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବେଶୀ ଜନା
ଦେ ଜଣିବ ଅନ୍ତରର ଜଣ, କେ କହିବ
ପୀଡ଼ାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ହାମ୍ବ ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟଥିତ ।

ଗାଣ୍ଡିବ ଜଦେବଣେ ଦଳେ ପ୍ରବେଶି ଭାବନେ
ଦେଖିଲ କୁରଙ୍ଗୀ ସ୍ୱପ୍ନ ଲୁଟନ୍ତ ନକୁଞ୍ଜେ,
ଧନୁ ଗୁଣେ ଶରଶର ଯୋଡ଼ି ଶରଭରେ
ଦଖିଲ ତାହାକୁ, ଶୁଣି କାର୍ମୁକ ଟଙ୍କାର
ଶୃଙ୍ଗିଲ ମୃଗୁଣୀ ଖାପେ ଗ୍ରୀବା ଭଙ୍ଗି ମୋଡ଼େ,
ଦେଖି ତା' ତରଳ ନେତ୍ର, ପଡ଼ିଲୁକ ମନେ
ତୁମ୍ଭର ନୟନ ଶୋଭା, ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭଙ୍ଗେ
ନ ପକାଇଣ ଶର, ଯେବେ ହ୍ରଜମ୍ବୁ ଶାମ୍ବୁକ
ପ୍ରଭୁ ସଂହରଲ ତାହା ନ ପଡ଼ି ନମେଷ ।
ଅଭ୍ର ଦଳେ ପ୍ରାଣସଖା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସନ୍ଦେଶ

---

* ଜନ୍ଦା
+ ସ୍ୱର୍ଣ

ମୁଗ୍ଧ ମୃଗ ଖେଳିବୁଲେ, ଦର୍ଶିଲି ଏକଦା
ଏ ସ୍ଥାନ ଗହ୍ଵର ମଧ୍ୟେ ଲୁଚିଣ ଦେଖଇ,
ଜନ୍ତୁ ଅନୁମିଲି ଭାଲୁ ବୁଦ୍ଧେ ବେଦଯାଣୁ
ଉଠିଲି ବିକଟେ ଗର୍ଜି ଦର୍ପିତ ପ୍ରବର
ବ୍ୟେଥିତପାଦ୍ଦିତ କେତେ, ତେଜର ଦନ୍ତୀଦ୍ବାର,
ଭୁଜଙ୍ଗ ! ଅବକଳ ତୁମ୍ଭ ଦନ୍ତୀ ଦଳ,
ଦେଖିଲ ବିରୁଳ ମୂର୍ତ୍ତି, ପଡ଼ିଲି କ୍ଷତ୍ରରୁ
ଧନୁର୍ବାଣ ଖସି, ଫିଙ୍ଗି ପଳାଇଲି ବେଗେ,
ତା ଦେଖି ହସିଲେ ସଖା, ହେଲି ମୁଁ ଲଜ୍ଜିତ ।
କେତେ ଦେଖାଇବି ପ୍ରିୟେ, ଜାଣିବ କେହର
ଅର୍ଜୁନ ତୁମ୍ଭର ଏକା, ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନର ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ଦାଶାରଥୀ ରଘୁକୁଳ-ମଣି,
ଲେଉଟିଲି ଜଣେ ମୋତେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତବନର,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଜିଣିନେଲ ଧନ;
ବାନ୍ଧଇ ପ୍ରୀତିର ସେଇଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧନେ
ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧନ ତାହା, ସୁଦୃଢ଼-ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ।

ଅରେ, ଦେବତାଗଣଙ୍କେ ସର୍ବେ ନିଦ୍ରାଗତ
କେବଳ ଜାଗ୍ରତ ତୁମ୍ଭେ, ଏକା ପ୍ରାଣ୍ଡଜ,
ନଗର ଭୂଗରେ ଫୁଟିଛ ଆଜ ଯେସନେ ଫୁଲ
ନାହିଁ ସଭା-ହର୍ମ୍ୟପୁର ସହେଳା-ସୁନ୍ଦର
ବଖାଣେ ମଜ୍ଜିଲେ ଯିବା, କିନ୍ତୁ ସେ ବଖାଣ
ନୁହେଁ ଚିରକାଳସ୍ଥାୟୀ, ଅନନ୍ତର ଭଳି
ଭବ, ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ାଇ ସେ ଜାଦୁର କଣିକା—
ଧୂମେ ଭର ପରଣର, ଢାଳନ୍ତି ତାହାକୁ ।
କି ଦୁଃଖ ସାଦର ତବ ? ଯାହାର ସୋଦର
ଭବ ଦୁଃଖହର, ତାହା ଭଗିନୀର ଦୁଃଖ !
ଏ ଶକ୍ତ ସମସ୍ୟା ଭଲ ବୁଝିଏ ଏହା ଷଡ଼େ ।
ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା କେବେ ତବ ମନୋରଥ,
କୋଟି ଅନ୍ତରମ୍ଭେ ଦେବ, ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ଗତି
ରୋଧିବାକୁ କେ ସମର୍ଥ ଏହି ଜଗତରେ ।
ନ ଚହୁଁଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ପାରନ୍ତି ପଦରେ
କହିବେଣି ସନ୍ଧ୍ୟାଦୀପ, ଦୂର ପୂଜନା ସେ
ଛାଇ ମିଳନର, ଆମ ଜୀବନ ପଥରେ;
ଖୋଜୁ ମୁଁ ସଖା ମୂର୍ତ୍ତି କେଉଁଠି କେବେଠି ଥିଲେ

ତୁମ୍ଭର ପାଉଥିବାର ଦେଖିଲି ପ୍ରଶଂସା,
ଶତ ଶତ ମୁଖନର ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର
ଦେଖି ହେବେ ଲଜ୍ଜିତା, ଲାଜେ ଅଧୋମୁଖ,—
ଜଗତେ ଯେ ଏକମାତ୍ର ଅଭୁତ ପାଉଥ,
ତୁମ୍ଭପରି ସର ନାହିଁ ବୋଲିଲେ ଅର୍ଜୁନ,
ମଣିବ ସେ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ଅଦ୍ୱିତୀୟ !
ଶୁଣିଥିଲି ପ୍ରିୟେ ତୁମ୍ଭେ ସରସ ମୋହନ,
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅନ୍ତରର ବେଳ ନ ଜାଣେ ତାହା
ତାଙ୍କର ଅସାଧ୍ୟ ଯାହା, ସାଧୁପାର ତାହା
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଦ୍ଭୁତେ ତୁମ୍ଭେ, ଅତ୍ୟୁକ୍ତି କି ଏହା ?
ସାରର ହଣିଶୁ ପଦ୍ମ ଖୁନ୍ଦର କଟାକ୍ଷ ।

ଦେଖିଛି ସ୍ୱପନେ ଯାହା ହେବ ତାହା ସତ୍ୟ
ପ୍ରକୃତରେ ତାଇ, ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ତାହା ପ୍ରିୟେ,
ସ୍ୱପ୍ନରର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ଛାୟା ସଙ୍କେତ ଯେ;
ଥରର ମୁଗ୍ଧ ବେଶ, ସାକ ଏ ମୁଗ୍ଧ
ନୁହେଁ ପଣ୍ଡୁଦେଶେ, ଏହୁ ସାଳବ ପାଉଥ,
ଥରେ ଜାନକଛବି ଦ୍ୱାରକା ନଗର

ଖୋଲି ଅଛେ ବନ୍ଧକେଶ, ଯାଏବ ବାନ୍ଧିଲେ
ଲୁଚିଥାଏ, ମୁହିଁ ତାହା ସମ୍ମୁଖେ ବିକାଶି
ରକ୍ତର ଲହୁପଦ୍ମର ଜୀବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ।
ତଥେ ସେ ଜୀବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଣ୍ଡବ କି କହି ?
ନ କହ ପଡ଼ିବେ ମାଙ୍କ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଦେବା ।
ଅସୂୟା ବର୍ଣ୍ଣୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦେବ ନଟକଣ୍ଟ।
ଦେବାଧିର ପଶୁମତ ଝିଣ୍ଡୁଆଳ ପଦ୍ମ ।
ଦେଖନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ହଲୀ ନ ଦେଖିଲେ ପଶ୍ଚତ
ତ ଜାତ ଉଦ୍ଧିଲେ ଅବା, ଜଳି ମୁଁ ହୃଦୟ
ଦେଖାଇ ହୃଦୟ ତାଙ୍କ ରଖିବି ଜନକ
ଦେବି, ତବ ଅନ୍ତରାଳ, ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା ।
ଦେଖନ୍ତୁ ସେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ନତ୍ରେ ମୁଁ ଶପିଲ,
କୃଷ୍ଣା-ବଚନ-ସୁ,ତ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଆଲୋକେ
ତଥ ଦେଖି କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପଥ ଜଳୁପଣ ।
ତି ଯାନ୍ତୁ ନା ଦେବି ଅତ୍ରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧିକ,
ଏ ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ହେବ ପରାକ୍ରମ
ଲକ୍ଷ କରିଦେବେ ଦେବି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି,
ତାଇ ତେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତବ ମନ ସାଧ୍ୟ
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଦେବଯାନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କଚ ।

ବୁଝିଲ ସତର୍ଥେ, ତବ ସ୍ୱପ୍ନ ମନୋଲ୍ଲବ,
"କାହିଁକି କମ୍ପିତ ତୁମ୍ଭେ ବିହ୍ୱଳ ବିଭଳେ"
ଦେଇଛ ଏ ସ୍ୱାବାନ୍ତର ଲଜ୍ଜା ଅଣି ପର
ପ୍ରାଣେ ତବ, ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ, ନବଦାନ୍ତା ରୂପେ ।
ଦମ୍ପୋତ୍ପତ୍ତି ସହ ବନ୍ଧେ ବାଳାର ପ୍ରଣୟ
ଏହା'ପ୍ରଣୟର ଧାର, ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତ,
ପ୍ରାଣେ ସ୍ନେହ ନେଷେ ହେବ ସ୍ପର୍ଶେ ସଙ୍କେତ
ଲଜ୍ଜାବଶେ ଅଧୋମୁଖୀ ହୁଏ କି ମଧ୍ୟାହ୍ନେ,
ବରଂ ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣ ସ୍ନେହେ ନିରେଖେ ହୃଦୟଳୁ ।
ଯୌବଧର୍ମ ମିଳନର ନୂତନେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ,
ଯାଦବ ଲତିକା ଲତା ହେଲେ ପୁଷ୍ପବତୀ
ହେବ କି ପାଦପଠାରୁ ଅନ୍ତର ସେ ଦାନେ ?
କେଉଁ କାଳେ ସର ସଙ୍ଗ ଛନ୍ଦେ ତ ଦଳୁଛି ?
ତ ସାଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜାର, ତୁଷ୍ଟ କେବଳ ସାଙ୍ଗରେ

ଜୁଲିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶେ ପ୍ରେମ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ଦେଖ;
ସ୍ୱର୍ଗର ସମ୍ପଦ ପ୍ରେମ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅକ୍ଷୟ,
ପ୍ରେମରେ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରାକୃତ ଲାଲସା-ଭଣ୍ଡାର,
ନାହିଁ ଆନ ପ୍ରତିଦାନ ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମର,
ସେତୁ ଏକା ପ୍ରତିଦାନ ଭାବ ଜଗତରେ ।
ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ହୃଦ୍ୟେ କରିଦଏ ପ୍ରେମ
ଏକୀଭୂତ, ଏକୀଭୂତ କରିଦଏ ଯଥା
ପବିତ୍ର ପ୍ରୟାଗତୀର୍ଥ ଜାହ୍ନବୀ ଯମୁନା,
ଦୁଏ ନାହିଁ ବାରି ତହୁଁ କିଏ କାହା ବାରି ।
ପ୍ରେମରେ ଦୂରତା ନାହିଁ, ଭିନ୍ନ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ
ବ୍ୟବଧାନ ଦୁସ୍ତ୍ୟାଗର ଅନନ୍ତ ଗଗନ,
ତଥାପି ଅସୀମ ସଦା ଉଭୟର ପ୍ରେମ ।
ପ୍ରେମ ସାମ୍ୟଗତ, ନାହିଁ ଉଚ୍ଚର ବିଶେଷ—
ଭାଇ, ନୁହେଁ ଅବା ସନ କେଜେ ବଡ଼ଲୋକ,
ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରେମରେ ବନ୍ଧ,-କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପିକ୍ଷୁଦ୍ର
ନଗଣ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ ପକ୍ଷ,-ବନର ବିହଙ୍ଗ ।
ଯାତେ ନାହିଁ ପ୍ରେମ ପୁଣି ଜାତି ଧର୍ମଭେଦ,
ଅଟଳ ଅଚଳ ଧର୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱଗତ,

ମାଂସ ପଞ୍ଜରେ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରୀତି ଗାଢ଼ କରି ।
ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ମଧ୍ୟେ କ୍ଷଣକ ଖେଳନେ
ଅଳ ଯଉ ଲଭେ ତୃପ୍ତି, କ୍ଷଣକ ପୀଡ଼ାରେ
ଅପର ଯଦ୍ୟପି ଭୁଞ୍ଜେ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରେମ, ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରେମ,
ଅମର ବାଞ୍ଛିତ ତାହା ପରମ ପାବନ ।
ପୃଥ୍ୱୀ ପିନା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନାଗରିକ ପ୍ରେମ,
ତାହା ବ୍ୟଭିଚାର, ଅଥବା ନରକର ଦ୍ୱାର;
ମାଂସ୍ୟାଦ ପରଶରେ ବିଗଳିତ ଯଥା
ନାରିକେଳର ଜଳ, ତଥା ହେମ୍ନ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ
ତାମ୍ର ଦୂଷିତା ପ୍ରେମ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମୂଳକ ।

ଚଳିଣାମ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷୀ ! ଅପାର ମଧୁର
ବାଲ୍ୟ ସୁଖ, ସଖି ! ତବ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ,
ନବର ଗୋ ଜନ୍ମବୋଧନ ତାର ଦଗ୍ଧ ସ୍ମୃତି,
କରିଛୁ କମ୍ପିତ ତାହା ଚନ୍ଦନ ପାଇଁ ;
ନବ ଦଗ୍ଧ ବ୍ର ସେ, ନାହିଁ ଦଗ୍ଧା ମାତ୍ରା ତାର,
ଯାହା ନାଶ ତାହା ଅଳ୍ପ ଦନ୍ତ ସେବନ ।

ଅହା କେତେ ସୁନ୍ଦର ଅତୀତ ସମୟ,
ସେକାଳେ ହୃଦୟ ଥାଏ କୋମଳ ନିର୍ମଳ,
ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳଶୂନ୍ୟ, ମୁକ୍ତ, ନିର୍ବିକାର,
"ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ସେକାଳର ସାକ୍ଷୀ ।
ଲଗେ ଚାହିଁ ସେକାଳରେ ନବକୃଷ୍ଣ ଦାସ୍ୟ
ଦେବେହେଁ, ବଂଶେ ଚାହିଁ ହୁବେ ଶତଘଣ୍ଟା ତୋଳ,
କୁଟିଳା-ଖଳତା, ଭକ୍ତ-ଗରଳ-ସ୍ୱାର୍ଥଣ;
କେହଇଅଛା ଛାଡ଼ି ଯେବେ ମାନବ ଜୀବନେ
ବାଲ୍ୟକାଳ, ତେବେ ଏହି ଯାଧମଧ୍ୟ ଥିଲା
ହୃଦଅଭ୍ରା ସ୍ୱର୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗ ବଲି ନନ୍ଦସ୍ୱର୍ଗ ।

ମୁହଲେ ଅଙ୍କର ସୁଖ, ଅଙ୍କର ସାନ୍ତନା,
ଅବସାଦ-ଭକ୍ତ-ଦକ୍ଷେ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ସାର ।
ବନ୍ଧୁ ତାହିଁ ତାଙ୍କମୁଁ ତ ଲୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏକାକୀ,
ଏ ଅଭାଗା ସ୍ନେହା ଭାର କ୍ରୀଡ଼ା ପୁତ୍ତଳିକା,
ଧବଳ କୀର୍ତ୍ତିକେ ମୁହିଁ ଗୋଧୂଳି ସମୟେ
ବୋପୁଥାଏଁ ବେଦ ଯେବେ ବସି ତରୁ ମୂଳେ
ଘାନ୍ତମୟୀ ମଧୁମୟୀ ଶୀତଳ ଛାୟାରେ,
ଶୁଣି ତୋର ପଦଶବ୍ଦ ଅବନତ ମନେ

ଶୁଣୁଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଶୋଇ ଯଥା ଅଜ।
ହନ୍ତବ୍ୟୁତା ଫୁଲବଣୀ ତରୁ ପଦ ମୂଳେ
ଶୁଣୁଥାଏ ଭାନଭେଦି ଭ୍ରମର ଝଙ୍କାର ।
ସେକାଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ରହସ୍ୟେ ବୟସ୍ୟେ
"ଶ୍ଳୋକପଦେ ଟୀକା" ବୋଲି ଗଢ଼ାନ୍ତି ଉପମା ।
ସୁନ୍ଦର ଗୋଧୂଳି କାଳ, ପ୍ରବାଳ ପାଟଳ,
ବିଶ୍ୱକର୍ମା କର୍ମଶାଳୁ ଉଠି ରତ୍ନରେଣୁ
ବ୍ୟାପିଛି କି ନଭେ ଘନେ, ରମ୍ୟା ବାରୁଣୀର
ଅଲଭ୍ୟ ମନ୍ଦାରମାଳା କଣ୍ଠେ ଦୋଳି ଯାଇ ।
ସେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିଛାୟେ ରବ ବସ୍ତନନ
ନିଭୁଥାଏ କୋହିନୁର ଢଳ ଢଳ କାନ୍ତି;
ପଡ଼ୁଛି କି ମନେ ଏବେ ସେ କାଳର କଥା ।
ଶୁଣି ଦିନେ ପକ୍ଷି-ସ୍ୱର, ପଚାରିଲ ମୋତେ
ଭବକାଶ ପକ୍ଷି-ନାମ, ବୋଇଲି ମୁଁ ତହୁଁ
ପତ୍ରର ପକ୍ଷିକୁ ଦେବ ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତର,
ଲଜ୍ଜିଲ ପତ୍ନିତେ ତୁମ୍ଭେ ମଧୁରହାସିଣି,—
ତୁଣ୍ଡଥାନ୍ତା ପକ୍ଷୀ ଯେବେ ମାନବର ଭାଷା
ଦର୍ଶନ୍ତ କପାଳି ଶୁଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଲଜି ।

ଏହା ଛାଡି ଯୁବେ ମୋର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅକାଇଁ
କରୁଣ ମିନତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସକୃଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ସେ ଦୃଷ୍ଟିର ଆଶ୍ୱାସରେ ହୋଇ ମୁଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ
କହିଦେଲି ପକ୍ଷୀ-ନାମ,-"ହଳଦୀବସନ୍ତ" ।
କି ହେବ ସେ ମୁହିଁ ଆହା କହିଲେ ଏକାଳେ,
ଅଜ୍ଞାତ ସେ, ଯାଉଅଛୁ ଅଗାଧରେ ବୁଡ଼ି,
ସେ ଗଲ୍ପ ସେ ଗଲ୍ପ, ଆଉ ନ ଆସିବ ଫେରି,
ବହିବ କି ସିନ୍ଧୁମୁଖୀ ତଟିନୀ ଉଜାଣି !
ମୁହଁରେ ସେ କାଳ କଥା, ରହିବ ପ୍ରାଣରେ
ସୁପ୍ତ ବହ୍ନି ଶୋକ ଅଦମ୍ୟ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ।
ଆଜୀବନ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଋଣୀ ମୁଁ ସୁନ୍ଦରି,
ଧନ୍ୟ ତବ ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ପରୋପକାରିତା,
ସ୍ୱର୍ଗଦେବୀ ପରି ଦେବ ! ଦେଲ ମୋତେ ସାହା।
ପ୍ରବାସେ ସଁଭାଳି, ମନ ଜାଣି କଲ ସେବା,
ପୁଣ୍ୟବଳି, ମଣୁଛି ମୁଁ ପ୍ରବାସେ ସ୍ୱବାସ
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ଏବା, ଅହୋ କି ଅଲୌକିକ ଦୟା,-
କି ଅଯାଚିତ ସ୍ନେହ, ଦେବି, ସେହି ସେବା,-
ସେହି ଦୟା,-ସେହି ସ୍ନେହ ରଖିଅଛି ଜିଆ।

****

ତୁମ୍ଭ ଅସ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରାନଳରୁ କାଢି ଅଣାଦେଲ ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ସଙ୍କଟରେ ସାନ୍ତ୍ୱନାଦାୟିନୀ,
ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରିଣୀ ବେଶେ, ମୁଖରେ ସଙ୍ଗୀତ,
ମୋହୋ ପାଳନାର୍ଥେ କଣ୍ଠେ ଦେଇ ଆଶୀର୍ବାଦ;
କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ଶୁଝିବି ତବ ଉପକାର ଋଣ,
ଯେପରି ମହାର୍ଘ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦାଣ୍ଡିକା ବଜାରେ ?
ଅନ୍ନଦାନ ନୁହେଁ ଯାର ଭଲେ ପ୍ରତିଦାନ,
ଅଛି କି ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ଯେ ଉପକାରରେ ?
ଖାଲି କି ଏତିକି, ପୁଣି କଲ ବାରମ୍ବାର
ପ୍ରାଣଦାନ, ପ୍ରାଣପଣି ଭୁଲିବ କପଟେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ବୈରୀ କର ମୋର ପିଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ଯାଇ ଲୁଚାଇଲେ ଗୁପ୍ତେ, ନ ଦେଖିଣ ମୋତେ
ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବନ୍ମୃତ ଶୋକରେ ଅଧୀର,
ତହୁଁ ପିତା ତବ ଜାଣିପାରି ଧ୍ୟାନ ବଳେ
ଦୈତ୍ୟଙ୍କ ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦୁଃଖିତ ବିଶେଷ
ଯୋଗବଳେ ଦେଇ ମୋତେ ପ୍ରାଣ, ତତ୍‌କ୍ଷଣ,
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି,—"ବତ୍ସ, ଅର୍ପିଲି ମୁଁ ତୋତେ
ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜିବନୀ ମନ୍ତ୍ର, ଅବଶ୍ୟ ତୁ ତାହା

ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ଗଲେ ମୋ ହୃଦର ମଧ୍ୟେ ।

ସେହି ମନ୍ତ୍ର ଗାଅଇରୁ ମୋତେ ସେହିକ୍ଷଣି;"

ଶୁଣି ଏ ବଚନ, କଲି ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ମତେ

ଚାହିଁ, ମୋତେ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଲଭିଲ ଆନନ୍ଦ ।

ଅନାବନ ବଣ ମୁହିଁ ଭବ ଗୁଣ-ଧନେ,

ଲଭିଛ କି ଦେବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କିଣାଜନ ପ୍ରଭି ?

ସମ୍ବୋଧନ୍ତୁ କବ ବୋଲି, ମାନ କି ଏ ଭବ ?

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଲୁଣ କବି, ବଚନ ତୁମ୍ଭର

ଜୀବନ୍ତ କବିତାମୟ, ଗ୍ରନ୍ଥାଣୀ ଠାଣିରୁ,

ଝରଇ ଅମୃତ ବିନ୍ଦୁ ମଧୁର ହାସ୍ୟରୁ

ଶବ୍ଦପଦେ ପଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ କବିତା-ମୁକୁତା,

ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ସ୍ୱଭାବ କବି,-ଯେଣୁ କବି କନ୍ୟା;

ପ୍ରତିପଦେ ଖେଳେ ତବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-କବିତା

ପ୍ରକାଶି ମଧୁରଭାବ, ଗୂଢ଼ାର୍ଥ ଗର୍ଭ,

ତବ ଗୁଣ, ବ୍ୟବହାର,-ଆଦର୍ଶ କବିତା ।

. . .

ଚି [illegible]ଭରୁ ମଦନେ ଲମ୍ଭୁ ? ନ [illegible]ଣେ ମୁଁ ଚାହୁଁ,

ତୁଷ୍ଟ ରେଣୁ ସତ୍ୟ, ମାନ ତା ବୃନ୍ଦପକ୍ଷୀଏ

ପ୍ରାକୃତମାନଙ୍କ ପାଶେ, ଯେଣୁ ସ୍ଥୂଳଦେହା,
ତେବେ କି ତାହାକୁ ଏକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେଖା ଦେବେ ।
ତୁଚ୍ଛ ମୋର ବୁଦ୍ଧିରାଜି, ବସଇ ଅଚଳ
ଶୁକଯୋଗି-ଯୋଗାସନେ, ଯଦି ଭ୍ରଷ୍ଟ ଥିଲେ
ଯୋଗାସନେ, ଲଭନ୍ତି ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା
ଶଙ୍କର ସକାଶୁ, ପୁଣି କେବଣ ସାହସେ
ଛୁଇଁବ ଅଗମ ସୀମା,—ତେବେ ସେ ତାହାକୁ ।
ଲଭିଲ କି ଦେବି, ତବ ସବଳ ଉତ୍ତର ?
ନ ଲଭିଲ ଯେବେ, ତେବେ ସମ୍ଭ୍ରମ ମନକୁ
ନେଇଁ, ଦେବ ସେ ବନ୍ଧେ ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ।

ଦକ୍ଷିବାଳା, ହେଉ ତବ ଶୀତଳ ଅର୍ଘ
ଜଗତ ବାଲୁକା କୂଳେ, ଏହା ମୋ ଆଶୀଷ,
ନେହର ତୁଳଲି ତୁମ୍ଭେ-ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟ
ଶୁଦ୍ଧାସୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର, ଜନ୍ମ ପୂତ କରିଥିଲେ,
ଯେଉଁ କୁଳ ମଣ୍ଡି ଗାର୍ଗୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ଆଦି
ଧର୍ମ-ଭକ୍ତି-ଶକ୍ତି-ପୂର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ,
ଯାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିକଳା ଉତ୍କଳ-ପାବନ

ସଞ୍ଜାତକ ଯଥା, ସେହୁ ପୁଣ୍ୟ ମହାବଂଶେ,—
ସେହୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦେବ ବଂଶେ, ଜନମ ତୁମ୍ଭର,
ତୁଅ ତାଙ୍କ ଅନୁରୂପା ଅନୁରୂପ କର୍ମେ ।
ହେଉ ତୁମ୍ଭ ମତି ସଦା ଧର୍ମରେ ଅଚଳା,
ବୃଷ୍ଟି ହେଉ ଶିରେ ତବ ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଶାନ୍ତ୍ୟ କଳ୍ପିତ ଶୁଭ କରୁଁ ମାନସ,
ସ୍ନେହକନ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ମୋର, ସମ୍ପତ୍ତି ଅନୁଜା,
ବିଦାୟକାଳରେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୋର ଏ ଆଶିଷ,
ଏଥିକାଳି ଓ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତକ ପଥରେ ।

ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁଣ୍ଡରୀକ ।

ଧରିଛ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦାନ ତାପସଛଳନ୍ତୁ
ପୁଣ୍ଡରୀକ, ନୃପସୁତେ ! ହେଲ ତା' ସ୍ୱାମିତ ।
ଅଂଦରଣୀ ରାଜକନ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ହେମାବେଶ
ପରମଯୋଗୀ ବିକ୍ୟବଂଶ, ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମାଳୟା
ତୁମ୍ଭର ଚନ୍ଦ୍ରାସଦଣୀ, ପଦ୍ମ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
କେଉଁ ଦୁଃଖ କଣ୍ଟ ଲଭେ, ତଥାପି ଯା କର
ମୋର ମନ-ଧନେ ସ୍ନେହ, ଅର୍ଜ୍ଜ୍ୟ ଏହାଙ୍କ,
ଏ ଭବ୍ୟ ଦିଶିଲ ତାଙ୍କୁ ରାଜକନ୍ୟା ହୋଇ ?
ସେ ଅପର୍ଣ୍ଣର ଏତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାନ୍ତି
ଲଭିବ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭେ, କର ଶୃଙ୍ଖଳିତ
ଘନମୁ-ଶୃଙ୍ଖଳେ ଅଙ୍ଗ, ଦୁଃଖ-ଭାରଗାରେ
ରକ୍ଷିତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତାର ବନ୍ଦନା ଚରଣ,
ପ୍ରେମ-ଋଣେ ଏହୁ ଶାନ୍ତି ଶାଇବ କଥାତ ।
ନୁହେଁ ସାନ୍ତ୍ୱନା, ଥାଇ, ଚିର ସ୍ନେହଦାନ,

ଯେ ଧନା ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତବଯୋଗ୍ୟ,
ଧାଁ କରିବ ତାହା କେଉଁ ପାରୁନାହିଁ ଭୁଲି ।
ବୈରାଗୀ ମୁଁ, ତ୍ୟାଗୀ, ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ ସକଳ,
ତଥା ମନ-ଧନେ ଅବା ତା' କାର୍ଯ୍ୟ ମୋହର,
କରିଥାଅ ଏ ଜନ୍ମରେ ଯଦ ତା' ହରଣ,
ତେବେ ସେହି ଆଶୀର୍ବାଦ,—ଅଦୃଷ୍ଟେ ତୁମ୍ଭର
ସହ ଯତ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା,—ମହାତ୍ମା ସଦା,
ଚନ୍ଦ୍ରପଦ-ଧୂଳିସିକ୍ତ ଲଭ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ । *

ତୁମ୍ଭ ଦମ୍ଭ ବନେ ଏକ କପିଞ୍ଜଳ ସହ
ମିଳନ୍ତ ଅଚ୍ଛୋଦ ଘରେ ଅଧିବତେ ଆସି ।
କେହାଏ ସଂଯମ ସେଥା ଶାନ୍ତିରୁ ସାଧନ—
ସହ, ତଥା କେହାଇଲୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋହର
ତବ ସହ ମୋତେ, ବହୁ ଅନ୍ତରାଳେ ରହିଁ
ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭର ଜଳକେଳି, ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ
ଶରୀର ସହିଲେ, ମୁଣ୍ଡ ଯାଇଥିଲା ମିଶି

---

* ସ୍ୱରୂପ ପାଦପଦ୍ମ ସରଜର ଏହା ବାହ୍ୟ ଅର୍ଥ । ଏବ ଚନ୍ଦ୍ରପଦ (ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର) ଯାହାର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱରୂପସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ୍ୟସରଜ (ମୋତେ) ସରଜର, ଏହା ଗୂଢ଼ାର୍ଥ ।

ଉତ୍କେଳଣ !

ଶୋଭନ୍ଦର ଫୁଲରାଣୀ କମଳିନୀ ସହୃ ।
ଅହା ଏ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି, ଏକାଇ ମୃଣାଳେ
ଫୁଟିଅଛି ଉଦଚାଭ କମଳ ଏବା ସେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କମଳଛବି ବଦନମଣ୍ଡଳ,
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଶତଦଳ-ନେତ୍ର, ତାହା ମଧ୍ୟେ—
ଦୁଇ ଭୋଳା-ଇନ୍ଦୀବର ଦଶେ ଚଳ ଚଳ;
ହାସ୍ୟେ ଦଶନାଗ୍ର ଫୁଟି ଦଶି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ
ଫୁଲ୍ଲର ପତ୍ରର ଲୁଗ୍ର ଅର୍ଣ୍ଣଲଜ ମଟେ ।
ପ୍ରଥମେ ମନିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ବସନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ,
କରୁଛନ୍ତି ନିଦାଘରେ ଜଳକେଳି ଏଥି,
କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣେ ଭ୍ରମ ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋହର
"ହେମାମଣି" ସମ୍ବୋଧନ ଶୁଣି ତବ ମୁଖ
ସଙ୍ଗିନୀ ଉରଳିକାର, ମଧୁର ଅହ୍ଲାଦ,
କେଜାଣି କାହିଁକି ତହୁଁ ଅଚିନ୍ତା ପ୍ରୀତିର
ଶତୁଂର ପ୍ରବାହ କାହିଁ ଅତି ଅକସ୍ମାତ
ପଶିଲା ଅନ୍ତର ଭେଦ ମୋର ମର୍ମସ୍ଥଳୀ,
ଉଠିଲା ଶ୍ରୀଭେଳ ଦେହ ପଞ୍ଜର ଶକାରେ,
ଭିଜ ତହୁଁ ଶରିଗଲା ମନ ପ୍ରାଣାମୃତେ ।

ଦେଖି ମୋର ଭାବାନ୍ତର, ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ କାରଣ
ସଖୀ, "ଶିରଃପୀଡ଼ା" କହି ଛଳିଲି ତାହାଙ୍କୁ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଉଠିଲି ଯବେ, ଦେହୁ ଝଳଝଳ
ଅର୍ଦ୍ଧପଟ୍ଟାବୃତି ପଡ଼ୁଥାଏ ଜଳଧାର,—
ସୌମ୍ୟ ଶୋଭାଧାର ସହ ତଳକୁ ନିଗିଡ଼ି ।
ଝଟକିଲା ତନୁ ତବ ପୂର୍ବରୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ,
ଯାହା ସିକ୍ତ ସ୍ନାନ, ଲେଦ ଉଷା ଅରୁନ୍ଧିମା
ଉଠିଲା ଏ କାବ୍ୟଧାର,-ଛବିଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ,
ଅବା ଫୁଟିବଣ୍ଣେ ବସ୍ତ୍ର ଉଙ୍କବଲାଡକୁ ।
ତଦ ହରଗୌରୀ ପଦ ଗମିଲ ସ୍ୱଭରେ
ଜନନୀ ଧଳଣୀ ମଧ୍ୟେ ନବସାଉମ୍ଭତ୍ରଣେ,
କରନ୍ତି କଂକଣେ ଯଗ ହିମାଦ୍ରି ଘରଣୀ
ମେନକା, ତା ପଛେ ଉମା, ତହିଁ ପଛେ ଜମ୍ମା
ଉମାପ୍ରିୟ ସହଚରୀ, ଗିରିଅନ୍ତଃପୁରେ ?
ଅବା ସମାପ୍ତିଭ ଲେନ, ଦମ୍ମା ଦେବୀଙ୍କର
କରନ୍ତି ଅନୁଗମନ, ଜମ୍ମା ଦଣ୍ଡି ପଛେ
ସିବା, ତହିଁ ପଛେ ସେବା ଖୁଲଛନ୍ତି ଡଙ୍ଗେ,
ଅଥବା ଏ ଘନ ସ୍ପରେ,-ପଲ୍ଲିଭ ରୂପ

ଚିତ୍ୟା ଭୂଇଁ, ଚିହ୍ନବନ୍ତି ସ୍ଥଳର ସନ୍ଧରେ ।
ଶୋଭୁଥିଲ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ, ଶୋଭେ ଯଥା ଉଷା
ଶୋଭନୀୟା, ଯୌବନର ସୂର୍ଯ୍ୟଚାରୁ ମଧ୍ୟେ ।
ଗଢିଥାଲେ ବାରମ୍ବାର ଙ୍ଗୁଁ ସ୍ରଲ ଧରି,
ମୋର କର୍ଣ୍ଣଭୂଷା ରକ୍ତ ମନ୍ଦାର ତୋରଣେ—
ସଖା-ସ୍ନେହଦତ୍ତ, ପୁଣି ସଖା ନରଥାତ,
ସମ୍ମୁଖ ନେତ୍ରଲିପ୍ତ ଶୀତଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ,
ଭୁଲିଯାଇ ଗଲୋଚନି, ଅଦୃଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭର
ଭଗନେ କର୍ଣ୍ଣରୁ ଫେଲ ସେ ନେଟି.ମଞ୍ଜରୀ,
ପିନ୍ଧାଇଁ ଦେଇ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣମୂଳେ,
ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ପିନ୍ଧାଇଲ ହୃଦ ମନ ପ୍ରାଣ
ଏବେ ଭଳି ଫୁଲେ ଫୁଟି ଫୁଲ, ଶୋଭଣ୍ଡି ସେ
ମୁଣ୍ଡେଶ ଦ୍ୱିଯାଣେ ଯୁଗ୍ମ ଭୃଙ୍ଗିକା ସଙ୍କୋଚ ।
ପ୍ରଭବାନେ ରୂପବନ୍ତ, ବିହ୍ୱଳ ମୋ ପଦେ
ପ୍ରଣତ,—ନବଭ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସ୍ୱରଞ୍ଜିତାବନ୍ତୀ,
ଯଦ୍ଭା ତ ଅକଳ୍ପିତ ଅମୃତ ପରଶ,
ପୂଜନୀୟ ସେ ଶୁଭ୍ର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳତା
ନାହିଁ ଚରି ଉଦ୍ଧାରେ ଅଥବା ଜନନେ ।

ମାତ୍ର ସେହୁ ସ୍ପର୍ଶସୁଖ ଗୀର୍ବାଣ ଲେଖୁଛ,
ହେଲେ ତାହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ହାସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣେ ତ ସଞ୍ଚଏ,
ନିମିଷେ ମୋ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ନେଲା ତା' ଛଡ଼ାଇ ।
ଅନନ୍ତର ହେଲ ତୁମ୍ଭେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ତର,—
ଟଳିବ ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ତରୁ କଟାକ୍ଷ-କୁଠାରେ,
ତ କ୍ଷଣକ କେଣେ ଗଲା ମନ, ଜାଣେ ତା'ହେସ ।

ଚିମଣୀ ବର୍ତ୍ତିଲା ବେଳ, ଘଣ୍ଟା ଅନୁଷ୍ଟେଧେ
ହୋଇଣ ନିରତ ତହୁଁ ଅରଣ୍ୟ ଶବ୍ଦାନ୍ତ,
ପ୍ରୀତିର ପ୍ରଥମସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁ ମର୍ମସ୍ଥଳେ,
କୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପ୍ରଶ୍ୱାସ ମିଶାଇ ସମୀରେ
ନିଭଇ ଅଞ୍ଜନେ ଅକ୍ଷି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମକ୍ଷେ ।
ପ୍ରୀତି-ସଂସାରରେ ମୁହିଁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶୀ,
ତାହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗୀ, (ତୁମ୍ଭ ବଳା ତଏ) ।
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଠନେ ତାହିଁ ନ ଲାଗିଲା ମନ,
ତୁଚ୍ଛତୁଚ୍ଛ ଖଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲ ଛଟପଟ,
କେତେବେଳ ବୁଝି ଲଭି ବିରହ ସନ୍ତାପ,
ବାକ୍ୟେ ଅର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତ ମୋତେ ଧରିଲା ଅଚାଡ଼,

ଅସହ୍ୟ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା; ନ ପାଇ ସମ୍ଭାଳି
ପଡ଼ିଲି ଧରଣୀ ତଳେ, ବାହୁ ଶାନ୍ତ ପଦେ,
ମାଡ଼ି ଥିଲା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଶରୀର ଉପରେ
ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ତୁମ୍ଭ, ଅଳ୍ପିତ ଏ କଥା ।
ତୁମ୍ଭ କରକମଳରେ ରଚି ଆସ୍ତରଣ
[illegible] ଶରୀର ତଳେ, ସେ ଶୀତଳଶଯ୍ୟା
ତୁମ୍ଭେ ଦେଇଥିଲ ଅହାକିଲ ପଟ୍ଟି ପୀୟୂଷ ସ୍ପର୍ଶ,
ଖଣ୍ଡେ ଜଳେ ଦଧିଲମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଦୀପ,
ଅନ୍ତର୍ଗର୍ଭେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଦରଜ୍ଜ-ଅନଳେ
ଶୀତଳିତ କରି, ଦୟା ମିଳନ-ସଲିଳ ?
ଦୁଃଖରେ କରୁଥିଲ, ଛିନ୍ନରେ ସରଳ
[illegible] ଦେଲି, ସାଦ ଛାୟା ଉଣାଗଲୁ ମୋଠରେ ସେଠାରେ
[illegible] ପଥାର ଅବା ଯାଉଛ ଚଳିବା ।
ଦୁବାର ଦେଖି ଭଲ୍ଲା ସାଦଲୁ ଅନ୍ତର,
ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାଉଥିରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଉଦାର ।
[illegible] ପ୍ରୀତିକ ଦେବତା, ବୁଝାଇଲ ଦେବା ।

ଏହାର ଦୀନ-ଜୀବନ ହାହାକାରୁ ଧରା
ନୁହିଁ ଏ ଜାତୀୟର ଅନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ
ତୁଛ ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ତଥା ହୀନମୋର ଧର୍ମ,
ସ୍ୱୀକର ବକ୍ଷେ ମଳ ନା ପାରେ ଘଟୋଇ,
ତ ହେବେ ସ୍ୱକାନ୍ତ, ସଦା ଲୁଟି ଲୁଟଳ ଦାନ୍ତି,
କୋଟି ଜୀବନେ ଯାଏ ନାମୁରେ ମିଳାଇ,
ଫୁଲ-ପରିମଳ ଛଡ଼ା, ଛାଡ଼ିଲେ ସଲିଳ
ଲକ୍ଷ ବ କୋମଳତା ଢାଳା ଦେଇଥିଲେ।
ଯେ ସ୍ୱୀଷ ପିନ୍ଧାଏ ଗଳେ ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନମାଳ,
ସେହି ସ୍ନିଗ୍ଧ ପୁଣି ଯାହା ଜନ୍ମେଁଯେ ନେଉଛି
ପଣ୍ଣାର ଝୁଲିଲା ଭୁବନର ଦୃଶ୍ୟେ,
କେବେ ଶାନ୍ତ-ଦର୍ଶିଣୀ, କେବେ ଅଶାନ୍ତ ବା।
ଡାକିଲା ସେ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସ୍ନିଗ୍ଧେ, ପ୍ରେମଦାନ ଅର୍ଥେ,
ଡାକିଲା ସେହିଦିନ ବନ୍ଧୁ—ଭାରତୀ ଭବନ
ଜଗତକୁ ଦେବାପାଇଁ ଜନ୍ମ ଅଲୋକ।
ସଜିବ ଏ ପ୍ରେମ-ଗନ୍ଧ ଦେଖିଲ ଭାରତେ,
ଅନ୍ତର ଦେଇ କାର୍ଣ୍ଣ ଗୀତ ଅପାର ଭୁବନେ
ଜୟାର ଜୀବନେ ଧନର ତ୍ୟାଗ ଶବ୍ଦେ।

ଧନ୍ୟ ପ୍ରେମର ବଳ,—ଗାଏ ସମୀରଣ
ପ୍ରେମର କବିତା ସଦା ସନସନ ସ୍ୱନେ,
ଗାଉଛି ଅମ୍ବୁଧି ଭଙ୍ଗେ ଅମୃତ କବିତା,
ବନଛବି ପକ୍ଷୀ ଗାଏ ପ୍ରେମ-କାବ୍ୟ ମୋଦେ,
ପ୍ରେମର ଉଦାସ ଗୀତ ଗାଉଛି ବାଳକ,
ଗାଉଛି ଯୁବକ ମୌନେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଳାପେ,
ଗାଏ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରେମଗୀତ ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ;
ସବଳର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରେମ, କିଏ ସବେ ସାକ୍ଷୀ।

ଅନନ୍ତର ମୂର୍ଚ୍ଛା ମଧ୍ୟେ ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନେ,—
ପଶିଲି କାନନେ ପୁଷ୍ପ-ଆହରଣ-ଆଶେ,
ଥିଲାବେ ବସନ୍ତକାଳ, ଭୁଲେ ବନଭୂମି,—
ପ୍ରକୃତିର ଶୃଙ୍ଖଳ ଉଦ୍ୟାନ ବାଟିକା,
ବସନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହ ବନଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ମିଳନ, ମାତ୍ର କିଏ ବା କାହାକୁ
କହୁଛି ହୃଦୟତର ବେଦନାର୍ଦ୍ର ବାଣୀ...
ଫୁଟିଛି ଶତଧା ଫୁଲ, କେତେ ତରୁଲତା
ଅପାଦ ମସ୍ତକ ସଜ୍ଜି କୁସୁମ-ଭୂଷଣେ,

ମୃଦୁ ବାଜେ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ଦୋହଲ ଦୋହଲ
ଗଣ୍ଡିଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ନୃତ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ବିସ୍ତାରି,
ଛନାଏ ବେହେଲା ଅଳି କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ସ୍ୱରେ,
ବସନ୍ତ-ବାସରଙ୍କର ମହାସର୍ଗ ବନ,
ମୁଗ୍ଧ ସଦା ତାହା ବନ୍ଧୁ ବଲ୍ଲରୀ, ସୁମନେ ।
ଦେଖି ଦେଖି ବନଶୋଭା ଭୋଳିଛି ଭୁବନ,
ଏବାଳେ ପଛାରୁ ତୁମ୍ଭେ ଆସି ଗୋପନରେ
ଢାଙ୍କିଦେଲ ଆଖି ମୋର କୋମଳ କରରେ,
ଧର ତୁମ୍ଭ କରଯୁଗ ବୋଇଲି ମୁଁ ତହୁଁ,
ସ୍ନେହ ଅଭ ପଡ଼ିଅଛି ଧରା, ଚିହ୍ନିଲି ମୁଁ,
ନଷ୍ଟେ ଏ ଅମୃତ ସ୍ପର୍ଶ ମଳୟେରଣୀର,
ଅଧିର ଉଦିତ ଦଣ୍ଡ ବେଗେ ଏହୁ ଦଣ୍ଡେ ।
ଏହା ଭଣୁ ଶୃଙ୍ଖଳାରୁ ଅଟୁଚ ତୁମ୍ଭେ
ରଚଇ ତୁମ୍ଭର ବେଣୀ, ମାଡ ସେ ତୁମ୍ଭେ,
ଘନ ଅଙ୍ଗେ ଦେଖି ରତ ପୃଷ୍ଠର ଉପମା

ବେହେଲା—ଦ୍ୱୀ ଏକ ବାଦ୍ୟ ।
ଶୃଙ୍ଗ—ଦେହା ଏକ ଫୁଲ ।

ଅଧରେ ଖଣ୍ଡିଲ ଛଳ ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତିଣୀରେ,
କାବ୍ଯ ତବ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶେ ଭରିଲେ ସୁନ୍ଦର।
ସେଦିନଠୁ ଧରିଲ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟ ପିଣ୍ଡୁଳାର
ଛନ୍ଦ,–ପୁଷ୍ପରେଣୁଭରା,–ଗୁଣ ଅଳଙ୍କୃତା,
ଚିତ୍ରକ ଶ୍ରେଣୀଯେ, ଯେଉଁ ରୂପ-ଜଳେ ଭବ
ଦେବ-କୁନ୍ତେ, ଦେବ ଜନ ସ୍ତୁତି ଗାଉଛନ୍ତି।
କହେଁଜି ଅପାର ବୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭେ ଥରେ ଥରେ
ଚରମତୀର୍ଥ ଛିନ୍ନ କରୁଥିଲ ମୋତେ,
ମାତ ବୃନ୍ଦ ଅଧୋମୁଖୀ ମିଳନ ସମେତ—
ସୁନ୍ଦରମ୍ଭ, ବକେ ଗଣ୍ଡ ଲଜ୍ଜାରେ ଭାଙ୍ଗିଲା।
ପୁଷ୍ପଲତା ତୁମ୍ଭକୁ କୋ ମଣି ଯୁବକ ତେ,
କୁର୍ଚ୍ଚିଲ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କେତେ ମୃଗୀଏ ତୁର୍ଣ୍ଣରେ,
କୁର୍ଣ୍ଣିଲ କଷ୍ଟାରେ ତାଙ୍କୁ, ଦେଖି ଏବେ ମୁର୍ଦ୍ଧ
ତୋଷିଲ ତୁରଙ୍ଗ ସ୍ତୁତି, ଯେଣୁ ମୋର ପ୍ରାଣ
(ହେ ବନ୍ଧୁଶ୍ରେଷ୍ଠ) କେଲା ସେ ଛଳରେ, ଲଭି
ରଖିଲ ତାହାକୁ, କହି ଶୁଣି ସ୍ଵରେ ଏଜା,—
"ଆ'ରେ ଭୋ' ମୃଗୁଣୀ ଭଲ, ଏ ମୃଗନୟନି
ଜୀବନ ଜଳାଧି ଏହି ଜିଜ୍ଞାସ ମୂଳର.

ଅପଲ୍ଲ ସମ୍ଭାଷୁ ଛବ, ନ ଚୋଧ ପଶୁ ହ,
ବୁଝିବୁ କେମନ୍ତେ ଭଲା ପ୍ରୀତିର ମହିମା !"
ବୁଲି ବୁଲି କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ କୁଞ୍ଜବିହାରିଣ,
ବସିଲ ଭୁଜଙ୍ଗ-କୁଞ୍ଜେ, ବସିଲି ମୁଁ ପାଶେ,
କୁଞ୍ଜ-କୂଳେ ବସିଅଛୁ ପକ୍ଷିକାହବର,
ଉଠୁଛି ପବନେ କେବେ ମଧୁବାଦ୍ୟ ସ୍ୱର,
ମଗ୍ନ ହୋଇ, ସେ ମଣ୍ଡପ କୁସୁମସମ୍ଭାରେ
ବିବାହବେଦିକା ଛବି କରୁଛି ଧାରଣ ।
ମୋର ପ୍ରୀତି, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତି ବର କନ୍ୟା ଉଭେଁ,
ଅମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ବରକର୍ତ୍ତା କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ସାଜି,
ବନବାସୁ,-ସ୍ୱନ ଛଳେ କରୁ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ
ଅବଲିପ୍ତବ-ପୁରୋହିତ, ଅନୁରାଗ-ସୂତ୍ରେ
ଯୋଡ଼ାଇଲୁ ହାତଗଣ୍ଠି, ବରକନ୍ୟା ବେନି
ମିଶି ହୋଇଗଲେ ଏକ, ଏକ ହୁଏ ଯଥା
ଚନ୍ଦ୍ରର ଛୁରିଅମ୍ବୁ ମିଶି ଶତ ପ୍ରଜବର୍ଣ୍ଣେ;
ଅର୍ପିଲୁ ଅମ୍ଭେ କେଳି ଅଞ୍ଜଳ ସନ୍ତୋଷେ
ଯୌତୁକ ସ୍ୱରୂପେ, ସେହି ମଙ୍ଗଳ ଦିବାରେ ।
ଭାଙ୍ଗିଲା-ଏକାଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛା, ବସିଲି ମୁଁ ଉଠି,

ଯଦି ଦେଖା ଦେଇଛ ଆସି କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗରୁ
ତେବେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଆଉ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନ୍ତରାଳ ।
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଆସି ସଖା ଦଖିଣିଲ
ଆଣିଦେଲା ଶତ ପତ୍ର,-(ପତ୍ର ନୁହେଁ ତାହା,
ବହିଛି-ଖବର, ଆହା, ପ୍ରିୟତମ ମନ)
ଆଣିଦେଲ ଯଥା ବାୟୁ,-କୁସୁମ ସୁରଭି
ଭଲ କର । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ରେ ଅଙ୍କିତ ରେଖା,
ଅଟିଲା ଯେ ବର୍ଣ୍ଣପଙ୍କ୍ତି, ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
ଛବାଳି ଢାଳିଲ ମୁଖ,-ଶତ ବର୍ଷଯୋଗ୍ୟ,
ମୁଦ ଯେଉ ମୁଦ, ଲକ୍ଷ ଭଲ ପତ୍ର ପାଠ ।
ଅଯିତ ସାମ୍ନାରେ ତୁମ୍ଭେ, ହେଉ ମୁଁ ଅନ୍ତରୁ,
ବସିଅଛୁ ପଥ ଚାହିଁ, କୁସୁମମଞ୍ଜରୀ—
ଚକ୍ଷୁ ଖୁଣ୍ଟି ରହେ ସ୍ନେହ ବସନ୍ତ ଯୌବନ,
ସନ୍ଧ୍ୟାସଙ୍ଗ ସନ୍ଧ୍ୟାବୁଢେ ଅଛ ଗୋ ବନ୍ଧନ,
ବଦାନ୍ତକୁ ଉତ୍ସୁକ ଭଲବ ପ୍ରବୋଧ,
ଉଦ୍ଦାମ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଏହ ପ୍ରେମାଞ୍ଜଳି,
କରୁଛି ପତ୍ରାକୁ ଛୁଇଁ, ଅଧିକାରୁ ଭରେ.

ତବେ ତ୍ୱେ ହଜିଲ, ଜଗେ କାହାଲେ ମୋହର
ଘଟିଲ ଅକାଳ ଶଙ୍କା, ଆଜି ଥାଇ ଧନ ।

ଅଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିବଗଙ୍କି,—ଭକତଙ୍କ ଗତି,
ଭୂର ଭକ୍ତର ଦେବ, ନରଲୋକ ଯଦେ
ମାଗିନେଲା ଭକ୍ତ ବର ତାଙ୍କର ଧର୍ମର *
ଜନ୍ମର ପ୍ରବଲ ତାଙ୍କ, ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିରେ ।

---

* ବରଗୋଡ ଏକାଦଶୀ, ଶ୍ରୀରାମ ଭକ୍ତର ଜାତି ।

ମାୟାବତୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମଦନ ।

ଧନ୍ୟ, ଅହେ ଯୌବନର ପୁଷ୍ଟ ସୃଜନ
ଦେଖ ଏଦିନ ପରେ, ସୁନ୍ଦରି ଅହେ
ଜନମେ ତା ପୁଣ, ବର୍ଷି ଶୀତଳ ପିରତି ।
ବଢ଼ିଲ ଚଢ଼ିଲ ଏବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ,
ଦେଖି ମୁଁ ଲଜ୍ଜାନ୍ୱିତ, ଛାଡ଼ି ହୃଦ ପ୍ରଭ
ପୁଣ୍ୟ ଅବଲମ୍ବି ମୋର,-ଦୁଃଖ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲ ।
ତହିଁ ପାଇଁ ଅନୁରକ୍ତ ଏବେ, ଏଣୁ ପ୍ରିୟା
ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରସୂତିର, ଦେବି,..ସେ ସନ୍ତାପରେ,
ଯଦ୍ୟପି ଦୁର୍ଲଭ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ମାତୃକେ ।
ବାଲ୍ୟାବ ହେଲ ମୋର ବିପଦେ ସହାୟ
ପାଳନ କରେ ଆଦରେ, ଭଲ କେତେ ଦିନ,
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ କି ମୋ ବିଶ୍ୱେ ଯାତନା ।

କେତେବେ ମୋହର ଏଇ, ଉତ୍କଳ ଜନ୍ମଭୂମି!
ଦେଖିଥିଲ ପ୍ରକୃତିର ସମ୍ଭାରେ ଭରଛି,
ଯେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅଛି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସନ୍ଧାନ
ବର୍ଷା-ସ୍ନାତ ଉଦ୍ ଧତ ନିର୍ଝରର ଶୋଭା ।
ଭ୍ରମର ଏ ଦେଶ ଦେଖେ ପ୍ରଭାତ ଶୋଭାକୁ,
ଅଥବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଯାମିନୀର ପାଠର,
ଯଦି ଦେଖ, ଶୁଣି ଦୂର ଉଚ ଗିରି, ଯଥା
ଜଳଦ-ଶ୍ୟାମଳ-କାନ୍ତି ଅଟବୀର ପଥର
କେତେ ସବୁ ମୁଣ୍ଡି ସ୍ପର୍ଶ ଯାଉଛି ଯାଉଛି ।
ପୁଷ୍ପ-ଅବଲିଶାଳୀ ଦିଶେ ବସୁନ୍ଧରା ପାର୍ଶ୍ୱରେ
ଅନ୍ଧାରର, ଏକ ଯେ ସବୁଜିମାରେ
ଦେଖ ତା' ଲୋଭାଇ, ଦେଖ ଯହିଁ ଆଉ ଥାଇ ।
ପ୍ରକୃତି ସହଜେ କରି ଯୋଡି ଦେଇ ଦେଖ
ଅନୁପମ ସହିତ, ଯଥା ଦେବାଙ୍ଗନା ଲଭେ
ଯଦି କରେ [illegible] ଦେଖି ଦୟାଳୁର ଭାବ ।
ତାହାର ଝୋଟିଲୁ ଯେଉଁ ମନୋହରିମିର
ଦେଖିଛି ଏଇ ଦେଶ, ଅହୋ, ଏଇ ଧାରାକୁ
ଏଇ [illegible], ଦେଖାଇବେ ମୁଖ

ବନ୍ଧୁର ହୃଦୟ ମୋର, ଶୁଣ ହେ ସଙ୍କଟ
ଥରଥରେ କେବଳ, ଯଥା ଦରଭିଗତର ।
ଯେ ସମ୍ପର୍କ ଅନ୍ତରର ଏକାର ମଧୁର,
ତୁମର ମୋର ସଙ୍ଗ ଯେ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇ
ଲେଖିଛି ପ୍ରେମସି ଯାହା, ତାହା ଆଜକାଳ,
ମାନବତା-କଲ୍ୟାଣୀ-ଜନକଂଶୀ ହେବେ
ନେଶ୍ରେ ନ ମେଲିଲ,-ପଞ୍ଚ-ବୈରାଗ୍ୟ-ବକ୍ଷ୍ୟ;
ଜଗତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାହାକରେ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦୂରେ ଜଦା ।
ଦୃଷ୍ଟି ବିଧାତା ଯେନା ଉପାଳମ୍ଭଙ୍କ
ଦନ-ତକି ଜିଉ ପାଇଁ, ଦୂରେ ଜାଇ ଲୁଚି ।
ଲୁଚିବ ତୁମଙ୍କୁ ଦୁଷ୍ଟ କେଉଁଣ ସାହସେ,
ଅଶା, ଜନଲର ଲେଜା, ଜଳ ସାଗରମଧ୍ୟ,—
ଲଭିବ କା କାହୁଁ ତାହା,—ଅନେମଧ୍ୟଅଦ୍ଭୁତ ।
ମୁଗ ଚିନ୍ତା ହୃଦୟ ଭରୁ ଭୁଙ୍ଗେ ଉଦାସି
ସନ୍ତ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ-ଅଜ୍ଞାନ ସ୍ୱପ୍ନକା ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱାରଦର୍ଶୀତା ହୃଦୟେ ବଞ୍ଚାଇ
ସଂସାରିକ ବନ୍ଧନ, ତାହା ଦୂରେର ନ ତୋଳୁ ।
କେତେ ଲୁଟିଲୁ ଯାହା ଉପାସିତ ଲଭି,

ନୁହେ ତା’ ଅନାଘ୍ରାତା କନ୍ୟା ନୁହେ ତା’ ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ,
ତଥାଂ ତୁମ୍ଭ ସ୍ପର୍ଶର ମୂଲ୍ୟ ତୁଳନାରେ
ଜଣା ତବ ଜାତି, ତୁମ୍ଭ ଗୁଣର ଗରିମା
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ଗୁଣବନ୍ତ, କବିର ପ୍ରଥା,
ସେ କବିତା ବିରଚନେ ସାର ଏଥା କର।
କେ ଲଭିବ ଶିକ୍ଷାଧାରେ ତୁମ୍ଭର ଶାସନ
ଏ ସ୍ଥାବର ନୁ ଜଙ୍ଗମ, ଏ ଅପାଠ୍ୟ ଭବ,
ତୁମ୍ଭର ସ୍ପନ୍ଦିତ ଶର ଅବ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧାନ।
ତବ ସମ୍ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ ହୋଇ ସଂଯମିତ
ଧାଏଁ ନଦୀ ସିନ୍ଧୁ ମୁଖେ, ଅଂଶୁରେ ଅମ୍ବୁଧି
ମୃଦୁ ଚଳ ଜଳ ଛଳେ ହୃଦମ୍ବୁ-ବାରିଧି।
ଅନ୍ଧକାର ଘନେ ଘନ ଧାବମାନ ଜାବେବେ;
ଖେଳେ ଘନବକ୍ଷେ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶୋଭା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା।
ନବ ବର୍ଣ୍ଣେ ନବ ଶୋଭା ଲଭି ତୁମ୍ଭଠାରୁ
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ, ଧାରେ ଅନନ୍ତ ଯୌବନ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ଜଗତର ପ୍ରେମ-ପ୍ରେରଣୀ,
ପ୍ରେମ ତବ ଭାବ, ଛନ୍ଦ, ଅର୍ଥ, ଅଳଙ୍କାର,
ଶିକ୍ଷା ତବ ଜଗତର ତରୁଣୀ ଜନନୀ।

ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଉଚ୍ଚ ଶିର, ତୁଷାର ବସନେ
ହେମ-ହେମ ମୁକୁଟ, ଉଚ୍ଚ ପଯୋଦରେ ଘୂରି
ଘଡ଼ ଘନ ଘୋର-ଘୋଷ ଦଉ ରଉ ରଉ ।
ଅନନ୍ତ ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, କେ ଦେଖିବ ମାତ୍ର
ଛଳ, ତେଜ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ଅଥବା ଅଜାନୁ ।
ଭଗବତୀ ଶିଳା ମାଈ ତୁମ୍ଭରି ଉପରେ,
ତୁମ୍ଭରି ପ୍ରସାଦେ ଜଡ଼ିତ ଶରୀରନ୍ତୁ
ଫୁଲ ଫଳ ଜଳ, ବେଡ଼ି, ସବୁ ମୁଁ ଭୁଲନ୍ତି,
ମାଝ ନଭ ଚଉଠାରେ, ବାଲ୍ମେକିଙ୍କ ତୁଙ୍ଗ
ନୂତନ କି ପଲ୍ଲବ ଧାଁ ଚମକାଇ ଉଠି,
ବନ୍ଧାରେ ସଂହାରକ ତେଜସ-ପ୍ରବଳ,
ପାଦୋପରେ ବିକ୍ରମ ତ୍ରିଶୂଳ କେଶରିଣୀ ଯାଉ;
ଭୂଜଙ୍ଗ ଭୂତଙ୍କ, ଯଥା ଅଷ୍ଟଧାତୁ କାଳ,
ମାଝ ସେ ଜଗିଛ ଶୁଦ୍ଧ ଧୂଳିକଣାଠାରେ
ପ୍ରାଣଦାଣି, ପ୍ରାଣଦାଣି ମନ୍ତ୍ରଲବ୍ଧ ଯଥା ।
ମନୁଷ୍ୟ ମୁଁ, ମଳା-ଭିଜ, ମଜ୍ଜିଲେ ସତ୍ୟ,
ତୁମ୍ଭେ ସେ ମହୁବଦନ୍ତ ମୋ ଅନେଶ ଚଞ୍ଚି ।
ଅମରିତ୍ର ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଜୈଭାଷା ସ୍ରୋତେ,

ସେ ଦଣ୍ଡୁ ଏବେ ଭକ୍ତ ଶଶାଙ୍କର ସମ୍ମୁଁ
ପାରିଲାଣି ଚିହ୍ନାଇ ତା ପ୍ରେରିତ ପତ୍ରିକା ।
ପାଇଛି ସମ୍ବଲ ମୋତେ, ସରିଲା ମୋ ହାତେ,
ଭୂମିର କୋଠରେ ଯଥା ବନ୍ଦି ଭାଗ୍ୟହୀନ,
ଯୋଷି ରତ୍ନୁଁ ରସ, ଯେତେ ନାହିଁ ମୂଳଭୂ
ତରେ ଅସ୍ତ ପରକାଶ, ତଥି ମୁଁ ଯାମରେ
ନାଶି ଦେଖିଲ, ଦେବି ମୂର୍ତ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀବ ଭୂର୍ମିଳ
ଚଳନ୍ତର ଭୂଷ୍ଣଜର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳ ।
ଅଛି ନାହିଁ ସେ ସମସ୍ତ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଷ୍ଟପ୍ର
ଅତୁଳ ଲବିଶେଷ୍ୟ, ମେଳ୍ପ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଭ ଦଳେ
ପାଶ୍ୱକାଳୁ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ମୁଁ ଭ୍ରଷ୍ଟଭ,
ଦେଖ ଦେଖି ଦାବାନଳ ଦହେ ସିନା ବନ ।
ସହିଛ ବିଶ୍ରୁଦ୍ଧ ଭୂଷଣ, ଦେବେ ସ୍ୱବା ଦେବି,
ଅମର-ସମ୍ପୂଜ୍ୟ-ମଣ୍ଟା ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ମଣ୍ଡଳେ
ଦେଖି ନାହିଁ ମ୍ଲାନରେଖା, ଶୁଣିଲ ସେ ସଦା,
ମହତ୍ତ୍ୱ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସିନା ଦୁଃଖେ ପ୍ରକାଶିତ,
ଅନଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା, ହୀରକ ଘର୍ଷଣେ । ୫

ମେଁ ସୁରତ ତ୍ରାହ୍ମ ବହୁଦରେ ବାର୍ତ୍ତା ଦନତା ।

ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁଃଖ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କେ ଜଣେ
ଅଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀ କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପ୍ରାଣର ମିତଣି
ମଦଭର, ଯେଉଁ ଅଭା ସଜନ୍ତ ଅଶ୍ରୁରେ !
ମଧୁଚର ଗୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେଖିଛି କି ମହିଳା ଏହି ବିଶ୍ୱରେ ବା ସ୍ୱପ୍ନରେ,
ଫୁଟେ ଯେଉଁ କମଳଟି ଭବି ଜଳେ, ମାତ
ଅନଳେ କମଳ ଫୁଟେ କେ ଦେଖିଅଛି କାହିଁ ?
ଇନ୍ଦ୍ରର ଅଳକାପୁରେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଏ ମାନୁଷ,
ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାସାଦେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉର୍ବ୍ବଶୀ ରେଖା ମଞ୍ଜୁ
ଛଡ଼ାଇଣ ସ୍ୱମନ୍ଦିର, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଭାରତରୁ ।
ରାଗେ କି ଅବଳା ହେବେ, ତେଜେ ଯେ ଅଗ୍ନିରେ
ଦେଖିବେ ନରଙ୍କର ଭୂଷା, ମାତ ଦୁର୍ଗ ଚିତ୍ତେ,—
ଧୈର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷମା, ଦୟା, ସ୍ନେହ—କୋମଳ ବୃତ୍ତିରେ
ରମଣୀର ସ୍ଥାନ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରକୃତ ଜଗତେ,
ଅନ୍ୟଥା ଲଭନ୍ତି କେବେ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ କଷ୍ଟ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯଥେ ନାରାୟଣ, ସୀତା ଯଥେ ରାମ ।
ଅଭବ ବସ୍ତୁର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଲ ଗୋ ତେଜାର,
ଦେଖାଏ କେମନ ଆହା ସହଜାକୁ ଭୂଷା

ସମୀର ଲାସ୍ୟେନ ଛନ୍ଦେ ଭାଷେ ମୃଦୁ ଭାଷା
ଅର୍ପୁଛି ମୁଁ ଭକ୍ତିଭରା ପ୍ରୀତିର ଆରତି,
ଯେନ ଗୋ ପ୍ରସନ୍ନେ ତାହା ଘେନସ୍ତବରଳେ !

ଯଥାକାଳେ ଯାଇ ତବ ଅନ୍ତଃପୁର ସ୍ଥଳେ
ଦେଖିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଅଗେ ମାଗିଲେବ କ୍ଷମା,
ତହିଁ ପଛେ ଜଣାବ ଦୁଷ୍ଟ ବନାଇ ମନ୍ତ୍ରଣା,
ତୁମ୍ଭର ମନ୍ତ୍ରଣା ବଳେ ସଙ୍କଳ୍ପୀ ସିନା
କାମଦେବ, ବାମଦେବ ଯୋଗଭଙ୍ଗା ଜନ !
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଶ୍ରୀଗୁଣରେ କର ଅର୍ପିତ
ହୃଦ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସିଂହାସନେ, ହୃଦ-ସ୍ୱରା ଦାନେ
ସ୍ଥାପିବ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀରୂପେ, ରହିବ ସେବାରେ ।

କମଳକାମିନୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୁମାରନାଥ !

ଓ ସମ୍ଭାଷେ ସମ୍ବୋଧିଲ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କମଳ,
କର ଦେଇଅଛି ଆତ୍ମ ବଶ୍ୟ ହୃଦ୍ୟ ମୋର
ତୁମ୍ଭଠାରେ ମୋହେ ଯର, ଚିରକାଳପାଇଁ,
ଦୃଢ଼ ଶୁଦ୍ଧ ନୈଷ୍ଠିକ୍ୟର ଲୁହଶିଖ ଅନଳେ,
ଅଙ୍କୁରିବ କାହିଁ ପ୍ରେମବୀଜ ସୁକୋମଳ !
ନାହିଁ ଆଶା, ନାହିଁ ଆଉ ମହାଦଶାଦଶ
ପ୍ରେମର ବାସନା, ସବୁ ହୋଇଛି ଅନ୍ତର,
ଅଛି ଖାଲି ମନେ ପ୍ରାଣେ ଧ୍ୟାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ
ଭରିଛି ଶୂନ୍ୟତା, କେବଳ ତାହା ଦେଖିଲେ ଦେଖିଲେ
ଉଠୁଅଛି ଫୁଟି ଫୁଟ ଅରୁନ୍ତୁଦା ସ୍ମୃତି !
ଏକ ହୃଦ୍ୟେ ସ୍ମୃତି ଜଳୁ ଥାଏ ଅଦେଖେବେ
ଫୁଟିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମାତ୍ର ଫୁଟିଲେ ତା, କୋଳ-
ନେଇ କଣ୍ଟକ ସଂଯୋଗନ୍ତୁ ଦେବଦେବା ଦେବେହ,
ସେହଠାରୁ ଛାଡ଼ିଯାଏ ଭ୍ରମରର ମେଳ,

ଅମ୍ଭ ଦେଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧିଲି ଯେ ଦଶା ।
କେତେକ ଅନ୍ଧ ବାଳ ମଳେ, କେତେ ଅନାଦରେ
ଜନ୍ମେ ଘୂଳି ଯାଉଣ ଛନ୍ତି, ନ ହୋଇଣ ଭାଲୁ
କାହିଁ ଅଛି କେତେକ ବେନେ ଅକାଳ ବଦ୍ଧାଧ,
କ୍ରନ୍ଦାଇ କୁସନେ, କନ୍ଦ ଛାଇଲୁଲା, ପିତେ
ନେଇ ଦୂରେ, ତଥା ଲୁଣେ ଅଛି ଶକ୍ତ ଦଶା,
କରଣ ଦୁର୍ବଳ ଭାଲୁ ଯୋଜାଯାଏ କାହିଁ,
ତେଜନ ନମ୍ରତ, ଶୂର, ଏକନିଷ୍ଠ ମତ,
କଲ ଅମ୍ଭ ଉନ୍ନତିକ୍ ବଚନିଷ୍ଠା ବିନା ।
ଦମ୍ଭିତ ରଥ ହାମ୍ବୁ, ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ତ୍ରେ
ମାନବ ମନୋରଥର, ଲାଗିବଏ ନଳେ
ମଧୁର ସମ୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱପ୍ନର ଭାବ,
ଅବାଚ୍ଚିଲ ଅନୁରାଗ ଅବାଳ୍ୟ ମମତା
ପଳାଏ କ୍ଷଣକେ ଛେଦ, ଅଶୋଧ ସଙ୍କାନେ ।
ଶୁଣ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ, ମୋର ଦୁର୍ଗତି କାହାଣୀ,
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମର ଘନ ଦୁହିତା, ଅତଃ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ
ଗାଇଣ ବେଦନା-ଗୀତ, କହିବ ଉତ୍ସବ
ତୁଳିବ ହୃଦୟ ଭାର, ଧର ଏହ ଅର୍ଥ।

ଅଶିବ୍ର ମଧୁର ଏହିଁ ଭାଙ୍ଗରେର ସ୍ୱର୍ଗେ ।
ନ ଜାଣଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତା, ଲଭେଁ ମୃତ୍ୟୁ ଯବ,
ତେବେ ସେ ମରଣେ ସୁଧା ତାହିଁ ମୋର ଶାନ୍ତି,
ନବେଦଲେ ଦ୍ରୁଞ୍ଜିପାରେ ତ୍ରାସ, ମୃତ୍ୟୁଯାଏ
ଘୋର, ଏହା ଭଲ ନାହିଁ ଅପର ଔଷଧ
ଶୈତ୍ୟ ଦେବାନେ, ତ୍ରାସ-ଦାରୁଣ ବ୍ୟାଧିର ।
ତାହିଁ ବାଂସ୍ୟଭାବ-ଭୂତ-ମୁଖର ନେମୃଣା,
ତାହିଁ ବା ଏ ଭାଲବେର ଦୁଙ୍କା-ପାଳିତ,
ଅଶିଲ୍ ଭ୍ରୂଷେ ତାହା ନ ଜାଣେ ମୁଁ ଭଲ,
ଅଶିଦ୍ର ଭିହାଇ ସୌନ୍ଦ ଦେଉଁ ରୂପଦେବ
ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରାମ୍ପ ଲଭୁଅଛି ମୋତେ ଏ ସଂକଳ ।

ଏଣେ ତାହିଁ ବଧ ମୋରେ ଏ ସ୍ଥଳେ ସକଳ,
ଅଶିବ୍ର ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ ଗଲଥା ସୁବାଳ,
ପ୍ରେମର ଅଲୁଭ ବଳ, ଅଲୁଭ କରଣୀ,
ପାରେ ସେ ପଙ୍କୁ ତୁଙ୍ଗ ଶିଖର ଲଙ୍ଘାଇ,
ସେହି ପ୍ରେମ କରିଦେଲା ପଥ ଲଘୁ ସଖି,
ଯୋଜନେ ରହିଲୁ ଅନେ ଲୁକାଏ ମଧ୍ୟରେ,

୮

ସେ ବେଦନା, ଜାଗରଣ ନିଶି ହେଲା ଏକ,
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଏକା ପ୍ରେମର ଧରମ ।
ବାଧା ପାଇ ମନୋରଥ ପଥେ ସ୍ଖଳନର,
ନ କର ଅନୁଶୋଚନା, ଯାଏ ଏକ ଅଙ୍କେ
ମନୁଷ୍ୟର ଆଶା, ଅନ୍ୟ ଅଙ୍କେ ବଧୂରୂପେ,
ଏ ବେଦନାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ଅଶାନ୍ତି ଉଦ୍ବେଗେ
ନ ମିଳେ ବୁଝନ୍ତୁ ଠାବ ଖୁଞ୍ଜିବାକୁ ମଥା,
ବୁଡିଯାଏ ଆଶା-ତରୀ ନୈରାଶ୍ୟ-ବାରିଧେ ।

ଶୁଣିଲି ଯେ ଦିନ ତୁମ୍ଭ ବରାଢ଼ି ସମ୍ବାଦ,
ଶୁଣିଲି ସେ ଦିନୁ ତୁଟି ଅଦୃଷ୍ଟର ଦ୍ୱାର
ବନ୍ଧୁ କଳଣ୍ଠରେ, ତାଙ୍କୁ ଇଚ୍ଛା ଜୀବନରେ
ନ ପିଇବ ଆଉ ତାହା, ହଜିଲା ମୋ ଜ୍ଞାନ,
ଘୂରିଲା ମସ୍ତିଷ୍କ ସତେ, ଥରିଲା ଶରୀର,
ସନ ସନ ଛୁଟି ପୁଣି ସନ ସନ ବହି
ଶୋଇଲି କମଳ-ଶେଯେ, ଦହିଲି ସେ ଯେଣୁ
ତୁମ୍ଭ ନାମ, ତେଣୁ ଅପି ପାଇଲେ ଶାନ୍ତି, ମାତ୍ର
ହେଲା ବିପରୀତ, ଜନ୍ମ ଦଳି ଧାରେଁ ତାର

ଜ୍ୱରେ ହେଲା କଳେବର ଜରଜର ପ୍ରିୟେ ।
ନ ଛାଡ଼ିଲା, କେତେ ଗଲା ମନ, ମୋ ଅଜ୍ଞାତେ
କେଉଁ ଅନୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ, ତଳୁ କାଳେ ପୁଣି
ଅଫିକାର ଫେର ଦେହେ, ଫେର ଅନ୍ୱେ ଯଥା
ପୋଷା ପକ୍ଷୀ, ଉଡ଼ିଯାଇ ପଞ୍ଜରୀ ମଧ୍ୟରୁ
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ପରବଶ
ପୁଣି ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନେ, ଛଳ ବନ୍ଧନ ଶଙ୍କାରେ ।
ଛିନ୍ନ ମାନସର ଶାନ୍ତି ସମ୍ପାଦନ ଆଶେ
ମଣିକା ସାଗରତଟରେ ହେଲି ଉପସ୍ଥିତ,
ମାତ୍ର ହାୟ, ତାହିଁ ଶାନ୍ତି ପାଇବ ଦର୍ଶନେ,
ସ୍ଥଗର ଅତୀତ ସ୍ମୃତି ଉଠିଲା ଉଛୁଳି ।
ଫୁଟିଛି କମଳ, ତାରେ ବସ୍ତ୍ରାବୃତ୍ତ ଲଳନା,
ଦେଖି ତା ସ୍ମରଇ, ହାୟ, ମୋ ପ୍ରାଣ-କମଳ
ରହିଛି ସୁଦୂରେ ଯାଇ, ବିଚ୍ଛେଦ-ଶିଶିର
ଜଳ ଜୀବନ୍ମୃତ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବ ସଦା ।
ଲାଗିଲା ଦାରୁଣ ସ୍ମୃତି, ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ଦହେ, ପ୍ରିୟେ, ରତ ସବୁ ଭ୍ରମି ଯେ ହରଷୀ—
ଦହେ, ନଳିନୀର ଯୋଗ୍ୟ ତାର ଚମକର,

ଚହ୍ଲି ଯୋଛାଗେ ଛାଇ, କମଳକାମିନୀ,
ଦେଖି ଏ କମଳ ଶୋଭା କେତେ ଭୁଲକର,
ପଚ୍ଛିରେ କହୁଲ ତୁମ୍ଭେ, "ସତେକି ଥିଲେ ଅଳି,
ଦମୟନ୍ତୀ ସୁନ୍ଦରତର ଅଧିକେ ସୁନ୍ଦରୀ।"
ଏହା କହି ଚୁମ୍ବଦେଲ ମୋତେ ଶୁଭବଦନ,
ଯୋଡ଼ିଲ ଭଲକୁ ମଥା, ପଲଙ୍କ ଠାଣିରେ।
ଯେହ୍ନ ସ୍ମୃତି ସ୍ପର୍ଶାଣିରେ ଓ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ,
ଓ ସ୍ନେହ ମମତା ପ୍ରୀତି ପଦ୍ମଲ୍ଲ ଉଛୁଳ
ଜାଣେ ମୋର ମନ ତାହା, ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ଧନ,
ହୋଇଛି ସେ ସ୍ମୃତି ମୋର ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ।

ବସନ୍ତ ଯୌବନେ ଦିନେ କାନନ ଭ୍ରମଣେ
ଗଲ୍ଲି ଚଲି ଅନୁସ୍ନେହେ ତୁମ୍ଭର ସହିତେ,
ଚହୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରକାମିନୀ ସ୍ମୃତି ତବ ପ୍ରାପ୍ତ
ଅଶ୍ୱେସେ କାନନ, ସୌମ୍ୟ ମୌନ ମହିମାରେ।
ପଚ୍ଛିଛି ବହୁଥ ଫୁଲ, କେତେ ଫୁଲ ପୁଣି
ପଡ଼ନ୍ତୁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ତରୁ ପଦତଳେ,

ଫୁଙ୍କି ତାହା କର୍ଣ୍ଣେ ଧୀରେ ମଧୁର ସମୀର
କରୁଅଛୁ ସିଂହେଳ ଦୈରଳୀ ସଖାରେ ।
ଫିଟାଇଛୁ ନବ କୁଷା ଧବଳୁ ମାଧବୀ
ପୁଷ୍ପ କଣଳମ୍ବୁ ଛଳେ, ବସନ୍ତ ରଚଇ,
ଦେଖାନ୍ତେ ସେ ଯୋଗ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କୁର ସଙ୍କେତେ.
ତମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋ ବସନନେ, ଲୁଚିଲ ସମ୍ମିତେ
ଧନ ବନା କାହିଁ ଗଲ ଥବାର ଏ ସବେ,
ଅବଧି ଯେ ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ ଶୁଣ
ବାଳୁଅଛୁ କର୍ଣ୍ଣେ ମୋର, କର୍ଣ୍ଣ ଉପାନ୍ତ;
ରହିଛି ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରି ଅଙ୍କିତ ଛାବେନେ ।

ଦେଖାଇବି କେବେ ଅଛ ପ୍ରେମ-ନୀଡ଼ବର
ଯେଉଁ ଅଙ୍କ ଗର୍ଭଙ୍କର ଅଦୃଶ୍ୟ ରାତି,
ମୋ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିନ ତୁମ୍ଭେ, ସେ ଅଳ୍ପକ ବାଣୀ
ଶୁଣି ଯିବା ହେବ ସାର ଦୁଃଖେ ବେଦନାରେ ।
ନ ଲଭିଲ କାହିଁ ସନ, ବୁଝିଲ ଜଦାପି,
ଅପାର ଅନ୍ତର ବନ୍ଧୁ ନ ଲଭିଲ ବୃଥା,
ଦେଖି ମୋର ଉଦାତ୍ତର ଦୃଶ୍ୟ ଟିକା ମାତ୍ର

ସୁଭଦ୍ରେଶ ।

ଉଚ୍ଛିଳେ ଉଦବେ ମୋତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘାତେ,
ମାତ୍ର ତାହା ତାହା ସବୁ, କେ ଜାଣେ ତାହାଙ୍କୁ,
ଜନ୍ମଭୂମିରେ ଭାଙ୍ଗି ଭୁକ୍ତି, ଭୁଲାଇଲେ ଧନ
ବଳହାରେ, ଉଦ୍ଧବ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ ।
ଅଛିଲି ମୁଁ ଭକ୍ତ ଯତ୍ନ ବଳ, ବାହାରିଲି
ସବୁ, ଧନ ରାମାମଳ,-ନ୍ତ୍ରେ ଗ୍ରମନ;
ଜରକ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଭ୍ରମିଲି ଏକାନ୍ତ ।
ଦୁରନ୍ତ ସମାଜବାଧା ଭଙ୍ଗ ଏବେ ସବୁ,
ପ୍ରଦାନନ୍ତ କର୍ଣ୍ଣେ ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା,
କି ଲଭିବ ସତ ମୁକ୍ତି, ଲଭିବ ସର୍ବଥା
ସତ ଧର୍ମେ କ୍ରୋଧ, କମ୍ପା ଦ୍ରୁତ ଫଳଦାନ ।
ଅଛିବ ସ୍ୱାର୍ଥେ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇ ଏ ସମୟେ,
ଅଞ୍ଜିବ ସାକ୍ଷୀରେ ତୁମ୍ଭ ସକଳ ଜଗତ ।

ଧ ମା ସୁ ।

Printed by the H. K. Das, Chandrodaya Press, Cuttack